

Michał Jan Bednarczyk

(Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II)

Element przypadkowy i wrogi, karierowicze, moralnie rozłożeni, sypacze i deklaranci. Obraz członków Polskiej Partii Robotniczej w województwie lubelskim w świetle spraw Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej PPR w Lublinie w latach 1945–1948

“Random and Hostile People, Career-Makers, Morally Derailed Informers and Declarants”. The Image of the Members of the Polish Workers’ Party in the Lubelskie Voivodeship As Emerging from the Cases in the Voivodeship Commission for Party Control of PWP in Lublin in the Years 1945–1948

STRESZCZENIE

Zakończenie działań wojennych wiązało się z początkiem dążeń Polskiej Partii Robotniczej do objęcia kontroli w każdej dziedzinie życia. Droga do tego celu wymagała przekształcenia organizacji konspiracyjnej w partię zdolną do rządzenia państwem. Utrzymanie posłuszeństwa członków było jednym z priorytetów jej kierownictwa. Organem zajmującym się wykrywaniem i karaniem przewinień była Centralna Komisja Kontroli Partyjnej, której podlegały komisje wojewódzkie. Celem artykułu jest przedstawienie rysu socjologicznego działaczy PPR, którzy znaleźli się w *spectrum* zainteresowania Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej w Lublinie, przy wykorzystaniu metod statystycznych obrazujących m.in. ich wiek, zawód czy staż partyjny. Analiza wydanych postanowień i ich motywów pokaże, jakie przewinienia były rejestrowane, jakie stosowano wobec nich kary oraz ułatwi zrozumienie problemów partii w pierwszych latach „władzy ludowej”.

Większość z 1358 spraw pochodziła z terenu Lublina, w którym WKKP miała największe wpływy. Najwyższy odsetek karanych stanowili młodzi działacze o krótkim stażu partyjnym, przeważająca ich część utrzymywała się z pracy fizycznej, choć wielu z nich zajmowało stanowiska partyjne i administracyjne. Niemal taką samą liczbę spraw sfinalizowano wykluczeniem i umorzeniem postępowania, część zgłoszeń nie była zgodna z prawdą. Członkowie komisji starali się wypełniać obowiązki wychowawcze, o czym świadczyła liczba kar porządkowych. Najbardziej rozpowszechnionymi przewinieniami były pijaństwo, naruszanie dyscypliny partyjnej i nadużycia materialne, częste

były przypadki współpracy z podziemiem niepodległościowym i przestępstw z okresu okupacji, co pokazuje niedostateczne rozeznanie kierownictwa w przeszłości działaczy. WKKP, zdając sobie sprawę z posiadania nielicznych kadr, niekiedy odstępowała od wykluczenia sprawujących funkcje działaczy, tolerując ich do czasu znalezienia właściwych kandydatów na te stanowiska. Wnioski wydają się dla partii niekorzystne, należy jednak zaznaczyć, że w porównaniu z ogółem członków PPR w województwie liczba posądzonych wydaje się niewielka.

Słowa kluczowe: Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej, Polska Partia Robotnicza, Komitet Wojewódzki PPR w Lublinie, historia Polski 1944–1956, organa kontroli partyjnej

Powojenne dzieje Polski nierozzerwalnie wiązały się z dążeniem partii komunistycznej do objęcia kontroli w każdej dziedzinie życia politycznego, społecznego i gospodarczego. Droga do tego celu wymagała przekształcenia nielicznej, kadrowej, liczącej kilkuset członków, organizacji konspiracyjnej w partię masową, zdolną do rządzenia państwem¹. Podwaliny zostały położone w pierwszych latach powojennych, w okresie wzrostu znaczenia i ostatecznego zdobycia władzy przez Polską Partię Robotniczą. Budowanie organizacji w społeczeństwie, którego znaczny odsetek nauczone doświadczeniami wojny polsko-bolszewickiej i okupacji sowieckiej był przeciwny komunistom, nie było łatwe. Należy skupić się na metodach, którymi partia komunistyczna kontrolowała swoich szeregowych działaczy, lecz także gremia wszystkich szczebli. Organem, który zajmował się badaniem spraw partyjno-dochodzeniowych była Centralna Komisja Kontroli Partyjnej.

Organ centralny dysponujący sporym wachlarzem prerogatyw, z racji zwierzchniej roli, nie brał bezpośredniego udziału w nadzorowaniu budowy „zrębów władzy ludowej” w terenie. Konieczne jest zatem spojrzenie na funkcjonowanie komisji wojewódzkiej, dysponującej w teorii lepszym rozeznanie w problemach niższej hierarchii PPR. Szczególnym regionem dla ruchu komunistycznego była Lubelszczyzna, na obszarach której już od międzywojnia działały partie komunistyczne i lewicujące, oraz stanowiąca tereny organizowania komunistycznego ruchu oporu w czasie II wojny światowej. Należy również mieć na uwadze rolę regionu jako kolebki nowej, „ludowej” władzy.

---

¹ W szczytowym okresie końca lat siedemdziesiątych znajdowały się w niej ponad 3 mln członków i kandydatów, stanowiących blisko 12% ówczesnej dorosłej populacji Polski. Pamiętać należy, że decydenci skupiali się w wąskim gronie działaczy wchodzących w skład Biura Politycznego i Sekretariatu Komitetu Centralnego. Zob. *PZPR jako machina władzy*, red. D. Stola, K. Persak, Warszawa 2012, s. 7.

Zagadnienia kontroli partyjnej nie doczekały się szerszego ujęcia. Powstały zaledwie dwa artykuły dotyczące CKKP PZPR, autorstwa Piotra Osęki², dwa teksty Roberta Witalca traktujące o WKKP w Rzeszowie w okresie po 1948 r.³, a także dwa artykuły Pawła Libery⁴. Krótki podrozdział poświęcony WKKP PZPR w Lublinie znalazł się w pracy Katarzyny Zawadki⁵, zaś w rozprawie Artura Paski WKKP PZPR w Białymstoku⁶. Najistotniejszym wykorzystanym źródłem są materiały WKKP, wchodzące w skład zespołu KW PPR Lublin, w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie⁷ oraz archiwalia samego KW⁸, uzupełnione o przechowywane w Archiwum Akt Nowych w Warszawie materiały CKKP⁹.

Zasadniczym celem tekstu jest przedstawienie obrazu członków Polskiej Partii Robotniczej, którzy znaleźli się w *spectrum* zainteresowania Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej w Lublinie. W artykule przyjęto układ chronologiczno-rzeczowy. W ramach poszczególnych podrozdziałów, przy zastosowaniu metod statystycznych, przedstawiono rys socio-

² P. Osęka, *Kartoteka spraw Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej – rekonosans archiwalny*, w: *Od Piłsudskiego do Wałęsy. Studia z dziejów Polski z XX wieku*, red. K. Persak, A. Friszke et al., Warszawa 2008, s. 262–275; idem, *Sumienie partii. Rola i znaczenie Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej*, w: *PZPR jako machina*, s. 75–98.

³ R. Witalec, *Struktura organizacyjna i działalność Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej przy KW PZPR w Rzeszowie w latach 1949–1956*, „Prace Historyczno-Archiwalne” 1995, 3, s. 231–246; idem, *Funkcjonowanie, struktura organizacyjna oraz zasób aktowy WKKP przy KW PZPR w Rzeszowie w latach 1957–1986*, „Prace Historyczno-Archiwalne” 1996, 4, s. 215–243.

⁴ P. Libera, *Członkowie Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej PZPR*, w: *Elity komunistyczne w Polsce*, red. M. Szumiło, M. Żukowski, Warszawa–Lublin 2015, s. 169–191; idem, *Marcel Reich-Janicki przed Centralną Komisją Kontroli Partyjnej (1950–1957)*, „Zeszyty Historyczne” 2009, 167, s. 182–283.

⁵ K. Zawadka, *Komitet Wojewódzki PZPR w Lublinie 1948–1956. Struktura – ludzie – mechanizm funkcjonowania*, Lublin 2014, s. 50–58.

⁶ A. Pasko, *Kulisy władzy ludowej w województwie białostockim (1948–1956). Organizacja, główne kierunki działania KW PZPR*, Białystok 2001, s. 97–105.

⁷ Archiwum Państwowe w Lublinie [dalej: APL], Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej w Lublinie [dalej: KW PPR], sygn. 443–483.

⁸ APL, KW PPR, sygn. 5, Protokoły plenarnych posiedzeń [Komitetu Wojewódzkiego PPR w Lublinie odbytych w okresie 1946–1948]; sygn. 9, Protokoły posiedzeń Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PPR w Lublinie 1948; sygn. 19, Sprawozdania [Komitetu Wojewódzkiego PPR w Lublinie] 1948; sygn. 22, Protokoły z posiedzeń Sekretariatu [Komitetu Wojewódzkiego PPR w Lublinie] 1947; sygn. 23, Protokoły z posiedzeń Sekretariatu [Komitetu Wojewódzkiego PPR w Lublinie] 1948.

⁹ Archiwum Akt Nowych [dalej: AAN], Polska Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie [dalej: KC PPR], Centralna Komisja Kontroli Partyjnej [dalej: CKKP], sygn. 295/IV-1, Plenarne posiedzenia CKKP; sygn. 295/IV-2, Narady i odprawy CKKP – protokoły i sprawozdania; sygn. 295/IV-3, Sprawozdania opisowe i statystyczne, plany pracy, uchwały i orzeczenia, komunikaty, korespondencja.

logiczny karanych działaczy PPR, w tym powiat, w którym działali, płeć, wiek, staż partyjny oraz zawód. Analiza wydanych przez WKKP postanowień i ich motywów pokaże, jakie przewinienia były w partii obserwowane, jakie kary wobec nich stosowano. Ułatwi to zrozumienie najistotniejszych problemów w partii w pierwszych latach „władzy ludowej”, co może okazać się istotne przy braku istniejących w pierwszym okresie wytycznych dotyczących dyscyplinowania członków PPR¹⁰.

INSTYTUCJE KONTROLI PARTYJNEJ PPR, PRZEWINIENIA I KARY PARTYJNE

Centralna Komisja Kontroli Partyjnej została powołana przez Sekretariat KC 30 maja 1945 r.¹¹ Kompetencyjnie posiadała prawa wydziału KC¹², do jej obowiązków należało kontrolowanie wykonania uchwał KC, a także karanie działaczy naruszających „zasady etyki partyjnej, nieprzestrzegających statutu i niepodporządkowujących się uchwałom partii”¹³. Na jej czele stał Zenon Kliszko, następnie Waclaw Lewikowski¹⁴. Komisja centralna powołała terenowe ekspozytury, które miały współpracować z komitetami wojewódzkimi, organizacyjnie podlegając CKKP¹⁵. W omawianym okresie przewodniczącymi WKKP w Lublinie byli Franciszek Piątkowski, Szczepan Kudła, a następnie Olga Żebruń, towarzyszyło im dwóch działaczy szeregowych. W lipcu 1947 r. skład rozszerzono o dziewięciu członków nieetatowych¹⁶.

WKKP nie podlegały KW¹⁷, nie mogły zajmować się sprawami członków aktywu wojewódzkiego, co czyniła centrala¹⁸. Angażowały się one

¹⁰ W wyniku długotrwałych sporów w kierownictwie PPR ustalenia regulujące funkcjonowanie CKKP zostały skodyfikowane dopiero w 1950 r. Zob. *Wytyczne dla pracy Komisji Kontroli Partyjnej*, Warszawa 1950.

¹¹ *Protokół z posiedzenia Sekretariatu KC PPR dnia 30 maja 1945 r.*, w: *Protokoły posiedzeń Sekretariatu KC PPR 1945–1946*, oprac. A. Kocharński, Warszawa 2001, s. 32.

¹² *Protokół nr 7 posiedzenia Sekretariatu Komitetu Centralnego PPR z 21 marca 1946 r.*, w: *ibidem*, s. 214–215.

¹³ *Statut Polskiej Partii Robotniczej uchwalony na I. Zjeździe PPR*, Wrocław 1947, s. 18.

¹⁴ Skład CKKP liczył czterech–pięciu pracowników partii. W czerwcu 1947 r. został on rozszerzony, obok pięciu pracowników aparatu partyjnego przyjęto jedenastu członków nieetatowych. Zob. APL, KW PPR, sygn. 483, k. 2, Biuletyn Informacyjny Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej.

¹⁵ *Statut Polskiej Partii Robotniczej*, s. 13–14, 18–19.

¹⁶ Etatowi i nieetatowi mieli jednakowe prawa, etatowi pracowali w komisji zawodowo, nieetatowi poza godzinami pracy zawodowej. Zob. AAN, KC PPR, sygn. 295/IV-1, k. 5a, Protokół z posiedzenia CKKP w rozszerzonym składzie w dn. 24 X 46 r.

¹⁷ Pracę WKKP po raz pierwszy Egzekutywa analizowała w listopadzie 1950 r. Zob. K. Zawadka, *op. cit.*, s. 51.

¹⁸ AAN, KC PPR, sygn. 295/IV-2, k. 6, Sprawozdanie z Pierwszej Narady Krajowej Komisji Kontroli Partyjnej PPR w dn. 20 II 1946.

jedynie w zgłoszenia wymagające śledztw¹⁹. Obowiązkiem WKKP było kontrolowanie organizacji partyjnych w terenie²⁰. Lubelska komisja w analizowanym okresie zorganizowała 91 wyjazdów²¹. Głównym jej zadaniem było wydawanie orzeczeń w sprawach dyscyplinarnych członków PPR. W ciągu 3 lat działalności komisja odebrała 1358 zgłoszeń, z których rozpatrzyła 1356²².

Pozbawione szczegółów regulaminy postępowania powodowały dowolność w orzekaniu²³. Za „niegodnych przynależenia do partii” komisja uznawała tych, którzy zasilali PPR w celu zrobienia kariery, członków o wątpliwej moralności, a także przedstawicieli „wrogiego elementu” dążącego do „zniszczenia” PPR oraz aktywistów przedwojennych partii komunistycznych, którzy mieli im szkodzić współpracą z policją²⁴. Wśród stawianych zarzutów wymienić należy łamanie dyscypliny i etyki partyjnej²⁵, nadużycia finansowe²⁶, nadużycia przywilejów służbowych²⁷, współpracę z wrogiem²⁸, a także „sympactwo”²⁹. Komisja centralna i jej wojewódzkie odpowiedniki mogły udzielać upomnień, nagan, pozbawiać stanowisk partyjnych i państwowych lub wydalać z partii, KKP także umarzały sprawy³⁰. Instancją odwoławczą dla uchwał WKKP była CKKP³¹.

¹⁹ AAN, KC PPR, sygn. 295/IV-1, k. 5, Protokół z posiedzenia CKKP w rozszerzonym składzie w dn. 24 X 1946 r.

²⁰ AAN, KC PPR, sygn. 295/IV-1, k. 30a, Protokół plenarnego posiedzenia CKKP dnia 1 III 1948.

²¹ APL, KW PPR, sygn. 444, k. 72, Sprawozdanie, 7 XII 1948.

²² APL, KW PPR, sygn. 446, *passim*, sygn. 447, *passim*.

²³ KC wydawał je jako „Biuletyn Informacyjny”. Zob. Protokół nr 17 posiedzenia Sekretariatu KC PPR z dnia 19 sierpnia 1946 r., w: *Protokoły posiedzeń Sekretariatu KC*, s. 298.

²⁴ P. Osęka, *Sumienie partii*, s. 76.

²⁵ Oznaczało ono nieuiszczanie składek, nieuczęszczanie na zebrania, nieudzielanie się w pracy, a także działania godzące w autorytet PPR. Zob. P. Osęka, *Kartoteka spraw*, s. 265.

²⁶ Były to m.in. defraudacje pieniędzy państwowych lub partyjnych czy kradzieże w zakładach pracy. Zob. P. Osęka, *Sumienie partii*, s. 83.

²⁷ Polegały one na złym traktowaniu podwładnych, wykorzystywaniu ich pracy bez wynagrodzenia czy użytkowaniu mienia państwowego do celów prywatnych. Zob. *ibidem*, s. 83–84.

²⁸ Jako wroga rozumiano władze okupacyjne III Rzeszy, podziemie niepodległościowe i bandy rabunkowe. Zob. *ibidem*, s. 89–90.

²⁹ Oskarżano o nie członków KPP, których podejrzewano o współpracę z policją. Zob. *ibidem*, s. 89–90.

³⁰ Wykluczenie było najwyższą karą i wiązało się zwykle z utratą pracy w aparacie partyjnym. Zob. *ibidem*, s. 78.

³¹ Większość z nich załatwiano na niekorzyść posądzonego. Zob. P. Osęka, *Kartoteka spraw*, s. 273.

DZIAŁALNOŚĆ DOCHODZENIOWA W 1945 R.

Ważną serią danych dotyczących posądzonych o wykroczenia przeciwko statutowi była informacja o powiecie, na terenie którego działali. Podstawową trudnością w tym wypadku jest niekompletność tych adnotacji wywołana niedokładnością w zbieraniu personaliów oskarżonych przez WKKP. Poza tym przez cały okres funkcjonowania w ramach PPR kontrolujący utożsamiali powiat lubelski z Lublinem jako miastem na prawach powiatu, zapisując „Lublin” jako miejsce przynależności do partii. Prowadzi to do niewykluczonego, trudnego do weryfikacji zwiększenia liczby spraw z miasta – siedziby KW. Liczbę spraw rozpatrywanych z poszczególnych powiatów ilustruje tabela 1.

Tabela 1. Liczba spraw z powiatów w 1945 r.

Powiat	Liczba spraw	Odsetek spraw	Liczba członków w powiecie	Odsetek ukaranych
Lublin m.	15	18,29%	1426	1,05%
Krasnostawski	6	7,32%	1500	0,40%
Lubartowski	6	7,32%	1449	0,41%
Zamojski	6	7,32%	448	1,34%
Łukowski	5	6,10%	253	1,98%
Chełmski	3	3,66%	253	1,19%
Puławski	3	3,66%	1429	0,21%
Siedlecki	2	2,44%	236	0,85%
Tomaszowski	2	2,44%	398	0,50%
Włodawski	2	2,44%	628	0,32%
Bialski	1	1,22%	233	0,43%
Lubelski	1	1,22%	773	0,13%
Radzyński	1	1,22%	456	0,22%
Biłgorajski	0	0,00%	283	0,00%
Hrubieszowski	0	0,00%	495	0,00%
Kraśnicki	0	0,00%	1629	0,00%
Nieokreślony	29	35,37%	–	–
Razem	82	100,00%	11 939	0,68%*

* Odsetek ukaranych w stosunku do ogółu członków w województwie.

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 443, *passim*, sygn. 446, *passim*; R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie (1944–1948). Przyczynek do badań nad działalnością, strukturami i kadrami*, w: *Polska Partia Robotnicza 1944–1948. Studia i szkice*, red. M. Krzysztofiński, Rzeszów 2014, s. 13–14.

Najwięcej spraw pochodziło z terenu miasta Lublin, którego mieszkańcy stanowili znaczny odsetek wszystkich członków partii w województwie³². Wynikało to również z najłatwiejszej dostępności do materiału dowodowego, jak i świadków w początkowym okresie funkcjonowania organu; uzyskanie niezbędnych dla wydania uchwały informacji nie nastroczało większych trudności³³. Zgłoszenia z pozostałych obszarów były przyjmowane m.in. od przybywających do KW przedstawicieli poszczególnych organizacji terenowych. Powiaty, z których pochodziła największa liczba spraw, posiadały w tamtym czasie największą sieć komórek PPR, najszybciej i najsprawniej wykonywały one wytyczne centrali, a kontakt z nimi nie był zazwyczaj zakłócany³⁴. Brak spraw z określonych obszarów nie wynikał z „czystości” tamtejszych kadr, lecz był wywołany słabszymi i mniej licznymi strukturami, gorszą komunikacją i większym „zagrożeniem ze strony podziemia”. Nie odnotowano zgłoszeń dotyczących działaczy spoza województwa, odsetek wartości „nieokreślone” wiązał się z niepełnymi informacjami odnotowanymi przez WKKP. Brak danych dotyczących organizowanych wówczas kontroli uniemożliwił stwierdzenie, czy istniał związek między wizytami w terenie a liczbą spraw z powiatów.

Zagadnieniem, które od początku legalnej działalności budziło zainteresowanie kierownictwa PPR, była aktywizacja partyjna kobiet. Zachęcanie przedstawicielek płci pięknej do zasilania szeregów partii przebiegało ze zmiennym szczęściem i łatwo jest się domyślić, że stanowiły one zdecydowaną mniejszość³⁵. Akcja ich przyjmowania nie była w praktyce równoznaczna z kontrolą „oblicza moralno-ideologicznego” nowych członkiń.

³² Było to związane z umiejscowieniem w mieście siedzib głównych urzędów administracji państwowej i partyjnej, w tym samego Komitetu Wojewódzkiego, a także komend MO i UB. Zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie (1944–1948). Przyczynki do badań nad działalnością, strukturami i kadrami*, w: *Polska Partia Robotnicza 1944–1948. Studia i szkice*, red. M. Krzysztofiński, Rzeszów 2014, s. 16.

³³ Brak wzmianek o celu wyjazdów kontrolnych w 1945 r. uniemożliwia określenie, czy uzyskanie danych o sprawach spoza powiatu lubelskiego było owocem wizyt w terenie. APL, KW PPR, sygn. 443, k. 1, Sprawozdanie WKPP PPR w Lublinie do Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej PPR w Warszawie, 9 XII 1945.

³⁴ Były jednak wyjątki od tej reguły. Z bardzo licznych pod względem liczby działaczy Puław przyjęto tylko trzy sprawy, zaś z najliczniejszego Kraśnika żadnej. Mogło to wynikać z faktu, iż owa najsprawniejsza, działająca od okupacji struktura samodzielnie prowadziła działalność przeciwko łamiącym statut. Zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 13–14. W związku z liczniejszymi szeregami partyjnymi istniało większe prawdopodobieństwo wystąpienia w tych organizacjach „wrogów”. Zob. APL, KW PPR, sygn. 444, k. 72, Sprawozdanie, 7 XII 1948.

³⁵ Nie osiągnięto większych sukcesów na polu agitacji wśród kobiet. Zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 38.

Strukturę płci posądzonych przez WKKP o wykroczenia przeciwko statutowi w 1945 r. prezentuje tabela 2.

Tabela 2. Struktura płci posądzonych w 1945 r.

Dane	Mężczyźni	Kobiety
1945	66	12
Razem	78	
Odsetek	84,62%	15,38%

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 446, *passim*.

Nie jest zaskakujące to, że mężczyźni ponad pięciokrotnie częściej niż kobiety byli wzywani przed oblicze komisji. Bardziej interesujący jest stosunek liczby członków, których sprawy analizowano, do ogółu należących do partii kobiet w województwie. Ustalenie go dla pierwszego roku działalności WKKP nie jest możliwe ze względu na brak zachowanych statystyk dotyczących ówczesnej liczby kobiet w PPR³⁶.

Poważnym mankamentem, uniemożliwiającym sporządzenie bardziej szczegółowego rysu socjologicznego oskarżonych, jest brak informacji na temat ich wieku i stażu partyjnego w pierwszych dwóch latach funkcjonowania KKP. Komisja nie zbierała tego rodzaju informacji, ponieważ wytyczne przekazywane przez CKKP nie wymagały tak dużego stopnia szczegółowości personaliów oskarżonych. Zmienną rzucającą natomiast nieco światła na zagadnienie posądzonych była ich struktura zawodowa. W tym wypadku z kolei informacje odnotowane przez komisję zwykle nie były pełne. KKP utożsamiała wykonywany zawód z zajmowanym stanowiskiem bądź miejscem pracy³⁷. Proporcje zatrudnienia posądzonych ilustruje tabela 3.

Większość podjętych spraw dotyczyła etatowych działaczy partyjnych zatrudnionych w strukturach wojewódzkich i powiatowych³⁸. Tak duży odsetek działaczy na stanowiskach partyjnych pokazuje, że komisji zale-

³⁶ Dane dotyczące udziału kobiet w lubelskich strukturach PPR w 1945 r. nie zachowały się. Zob. *ibidem*.

³⁷ Posiadane informacje uniemożliwiają udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy dysponowali oni odpowiednim wykształceniem bądź kwalifikacjami do pełnienia owych funkcji.

³⁸ Dwóch I sekretarzy i pięciu II sekretarzy komitetów powiatowych, dwóch I sekretarzy komitetów gminnych, po jednym II sekretarzu Komitetu Miejskiego i Gminnego, dwóch instruktorów Komitetu Wojewódzkiego i jednego z Komitetu Powiatowego, po jednym kierowniku Powiatowego Urzędu Informacji i Propagandy oraz pracowniku Biura Kontroli Prasy i Widowisk, a także ośmiu innych pracowników KW i KP niższego szczebla, głównie fizycznych. Zob. APL, KW PPR, sygn. 446 [Rejestr] „Sprawy załatwione” Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej [w latach 1945–1947], *passim*.

Tabela 3. Struktura zawodowa posądzonych w 1945 r.

Zawód/stanowisko*	Liczba członków	Odsetek
Etatowi działacze partyjni	24	30,00%
Funkcjonariusze UB	9	11,25%
Dyrektorzy przedsiębiorstw	7	8,75%
Urzednicy administracji publicznej	6	7,50%
Działacze spółdzielczości	5	6,25%
Pracownicy instytucji partyjnych	4	5,00%
Pracownicy transportu	3	3,75%
Robotnicy	2	2,50%
Funkcjonariusze MO	1	1,25%
Inne służby mundurowe	1	1,25%
Chłopi	1	1,25%
Nieokreślone	17	21,25%
Razem	80	100,00%

* W dokumentach komisji występowała jedna z tych kategorii, często stosowana zamiennie.

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 446, *passim*.

zało, zgodnie z wytycznymi CKKP, zwłaszcza na kontroli pracy i „moralności partyjnej” swoich etatowych pracowników³⁹. Podjęto sześć zgłoszeń dotyczących urzędników administracji publicznej⁴⁰. Stosunkowo duży był udział dyrektorów fabryk. Mniejsza liczba posądzonych spośród funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa mogła być związana z działaniem tamtejszych organów dyscyplinarnych⁴¹. KKP miała trudności z uzyskaniem dokładniejszych danych na temat wykonywanego przez oskarżonych zawodu⁴². WKKP w omawianym okresie nie odnotowywała informacji o pochodzeniu społecznym ani poziomie wykształcenia posądzonych⁴³.

³⁹ W grudniu 1945 r. w KW PPR w Lublinie zatrudnionych było 66 osób, w komitetach powiatowych z kolei łącznie 136 osób. Zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 23.

⁴⁰ Czterech starostów powiatowych, wicewojewody i pracownika Urzędu Wojewódzkiego. Zob. APL, KW PPR, sygn. 446 [Rejestr] „Sprawy załatwione” Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej [w latach 1945–1947], *passim*.

⁴¹ Funkcjonariusz MO, którego dotyczyła sprawa, był zastępcą komendanta posterunku, zaś jeden z funkcjonariuszy UB pełnił funkcję kierownika Wydziału Gospodarczego WUBP. Zob. *ibidem*.

⁴² Część oskarżonych o nieokreślonym zawodzie była osobami bezrobotnymi. Zob. *ibidem*.

⁴³ W październiku 1945 r. 69% członków PPR w województwie lubelskim legitymowało się pochodzeniem chłopskim, 26% robotniczym, 5% inteligenckim. Zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 15.

Rozpatrywanie każdej sprawy kończyło się ogłoszeniem uchwały, zawierającej zastosowaną sankcję. Wydane postanowienia w stosunku do działaczy zawarto w tabeli 4.

Tabela 4. Postanowienia w 1945 r.

Postanowienie	Liczba	Odsetek
Wykluczenie	20	24,39%
Umorzenie	15	18,29%
Uniewinnienie	11	13,41%
Odesłanie do innych instancji	10	12,20%
Upomnienie	6	7,32%
Sprawa nieaktualna	6	7,32%
Zawieszenie w prawach członka	4	4,88%
Nagana	2	2,44%
Odmowne odwołanie	2	2,44%
Przywrócenie partyjności	2	2,44%
Odłożenie	2	2,44%
Zatwierdzenie postanowień innych instancji	2	2,44%
Razem	82	100,00%

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 446, *passim*.

W przeważającej liczbie wypadków Komisja Kontroli skorzystała z najwyższego wymiaru kary partyjnej – wykluczenia z szeregów. Suma liczby spraw umorzonych i uniewinnień od zarzutów była jednak większa, co świadczyło o bezpodstawności wielu oskarżeń. W wypadkach, gdy interwencja komisji nie była konieczna, bądź kompetencje WKKP były zbyt niskie, odsyłało zgłoszenie do innych instancji⁴⁴. Rządziej uchwalano upomnienie, podobnie jak orzekano nieaktualność sprawy. Naganą orzeczono tylko dwukrotnie, częściej stosując zawieszenie w prawach członka jako bardziej dotkliwie. W dwóch wypadkach odmówiono ponownego przyjęcia do partii po odwołaniu, dwukrotnie zaś zasądzone rehabilitację i oczyszczenie z zarzutów. W dwóch wypadkach sprawy zostały odłożone, z bliżej nieokreślonych powodów nie zajmowano się nimi aż do 1949 r. Motywy uchwał, od których zależne było postanowienie prezentuje tabela 5.

⁴⁴ Zadaniem komisji pozostawało ustosunkowanie się do uchwał – zatwierdzenia postanowienia lub odrzucenia go. Zob. *Statut Polskiej Partii Robotniczej*, s. 12–13.

Tabela 5. Motywy postanowień w 1945 r.

Motywy	Liczba	Odsetek
Brak dowodów winy	9	14,06%
Pijaństwo	9	14,06%
Nadużycia materialne w zakładach pracy	9	14,06%
Przewinienia z okresu okupacji	7	10,94%
Naruszanie dyscypliny partyjnej	6	9,38%
Działalność antypartyjna/ obcość ideologiczna	5	7,81%
Współpraca z „reakcją”	5	7,81%
Przewinienia sprzed wojny	3	4,69%
Osoba nienależąca do partii	3	4,69%
Korupcja	2	3,13%
Sprawa realizowana przez inną instancję	1	1,56%
Antysemityzm	1	1,56%
Złe traktowanie podwładnych	1	1,56%
Kradzież	1	1,56%
Przynależność do bandy rabunkowej	1	1,56%
Spekulacja	1	1,56%
Razem	64	100,00%

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 446, *passim*.

Najwięcej spraw dotyczyło nadużywania alkoholu, które kończyło się wszczynaniem bójek i awantur szczególnie godzących w „dobre imię partii”⁴⁵, oraz nadużyć materialnych w zakładach pracy⁴⁶. Taka sama liczba oskarżeń z powodu ich osądzenia jako nieprawdziwych została oddalona. Jednymi z najpoważniejszych zarzutów, występującymi w 1945 r., były przewinienia z okresu okupacji, wśród których znalazło się utrzymywanie „bliskich relacji z Niemcami”⁴⁷, przynależność do granatowej policji⁴⁸,

⁴⁵ Pijaństwo miało być bezpośrednią przyczyną braku dyscypliny, zaniedbywania pracy partyjnej i rozkładu moralnego członków. Zob. APL, KW PPR, sygn. 443, k. 8–9, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej PPR w Lublinie za miesiąc luty 1946.

⁴⁶ Zaliczano do nich defraudacje pieniężne, przywłaszczenie mienia państwowego i należącego do zakładów pracy, kreatywną księgowość, a nawet odmówienie zwrotu dóbr nielegalnie pozyskanych w czasie działalności partyzanckiej. Zob. APL, KW PPR, sygn. 446 [Rejestr] „Sprawy załatwione” Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej [w latach 1945–1947], *passim*.

⁴⁷ *De facto* każdy przejaw nawiązywania relacji z okupantem na polu zawodowym, gospodarczym bądź prywatnym mógł zostać uznany za współpracę. Zob. *ibidem*.

⁴⁸ Przedwojenną Policję Państwową komisja utożsamiała niekiedy z granatową policją z czasów okupacji niemieckiej. Zob. *ibidem*.

partyzantki ukraińskiej, „sympactwo” na Gestapo czy „podawanie się za Ukrainka celem służby w obozie koncentracyjnym”⁴⁹. Bezpośrednio zagrożającymi partii wykroczeniami był brak dyscypliny partyjnej, wyrażający się „zaniedbywaniem obowiązków i wywieraniem destrukcyjnego wpływu” na innych członków, a także działalność antypartyjna, antypaństwowa i „obcość ideologiczna”, w tym uczestniczenie w prowokacjach i rzekomo celowe szkodzenie organizacjom partyjnym⁵⁰. Stosunkowo często zgłaszano współpracę z „reakcją”⁵¹ oraz przewinienia sprzed wojny⁵². Zgłoszenia dotyczące osób nienależących do partii świadczyć mogą o braku skutecznego ewidencjonowania członków⁵³. Pozostałe występkę miały raczej charakter marginalny, nie zgłaszano większej ich liczby w analizowanym okresie.

DZIAŁALNOŚĆ DOCHODZENIOWA W 1946 R.

Rok 1946 był pierwszym, pełnym rokiem funkcjonowania WKKP, jej praca jednak nadal rozwijała się, dopiero tworzone normatywy jej funkcjonowania. Liczbę zgłoszeń przyjmowanych z poszczególnych powiatów ilustruje tabela 6.

Podobnie jak w przypadku 1945 r., w związku z niedokładnością zbieranych przez WKKP danych, znaczna część spraw nie była przypisana do konkretnego powiatu. Najwięcej zgłoszeń odnotowano z terenu miasta Lublin, drugim co do liczby był zaś powiat krasnostawski dysponujący najsilniejszą i najlepiej zorganizowaną w tamtym czasie organizacją partyjną⁵⁴. Nieznacznie zwiększył się udział przypadków rejestrowanych z powiatów o słabszych strukturach, co tłumaczono lepszym rozeznaniem komisji w terenie i częstszym kontrolowaniem przez nią niższych szczebli⁵⁵. Skuteczność zdobywania informacji nie była dostateczna,

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Określano to często „rozbijającą robotą”. Zob. *ibidem*.

⁵¹ Nie precyzowano dokładnie z jaką organizacją zbrojną, przypisując wszystkich do AK, a także bliżej nieokreślonych „band”. Zob. *ibidem*.

⁵² Głównie członkostwo w organizacjach uznawanych za „faszystowskie” lub „sanacyjne” i uczestnictwo w prowokacjach policyjnych w KPP. Zob. *ibidem*.

⁵³ Komisja była nadmiernie angażowana w poszukiwanie osób, które nawet nie należały do PPR. Zob. APL, KW PPR, sygn. 9, k. 101, Protokół z posiedzenia Egzekutywy K.W. PPR w dniu 6 XI 1948 w Lublinie.

⁵⁴ E. Olszewski, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie 1942–1948*, Lublin 1979, s. 186–187. Zob. także R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 13–14.

⁵⁵ Zasięg wpływów KKP nadal jednak nie był zbyt duży, ograniczał się do najbliższych położonych powiatów, w szczególności krasnostawskiego, kraśnickiego i lubartowskiego,

Tabela 6. Liczba spraw z powiatów w 1946 r.

Powiat	Liczba spraw	Odsetek spraw	Liczba członków w powiecie	Odsetek ukaranych
Lublin m.	30	19,23%	2584	1,16%
Krasnostawski	13	8,33%	2734	0,48%
Chełmski	7	4,49%	589	1,19%
Hrubieszowski	5	3,21%	412	1,21%
Lubelski	5	3,21%	1085	0,46%
Łukowski	5	3,21%	356	1,40%
Siedlecki	5	3,21%	735	0,68%
Kraśnicki	4	2,56%	1974	0,20%
Tomaszowski	4	2,56%	553	0,72%
Lubartowski	3	1,92%	1391	0,22%
Puławski	2	1,28%	1521	0,13%
Włodawski	2	1,28%	436	0,46%
Zamojski	2	1,28%	600	0,33%
Biłgorajski	1	0,64%	516	0,19%
Radzyński	1	0,64%	377	0,27%
Biały	0	0,00%	201	–
Spoza woj. lubelskiego	1	0,64%	–	–
Nieokreślony	66	42,31%	–	–
Razem	156	100,00%	16 072	0,97%*

* Odsetek ukaranych w stosunku do ogółu członków w województwie.

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 443, *passim*, sygn. 446, *passim*; R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 13–14.

o wielu sprawach komisji nie poinformowano. Widać to także na przykładzie szczegółowości danych. Niedociągnięcia te w dalszym ciągu wynikały z „działalności podziemia niepodległościowego” i przywoływanych w raportach „trudności komunikacyjnych”⁵⁶. W wypadku analizowanego roku nie można dostrzec związku między wyjazdami inspekcyjnymi a liczbą spraw z powiatów. Strukturę płci oskarżonych przez WKKP w 1946 r. prezentuje tabela 7.

w których odbywały się najczęstsze kontrole. Zob. APL, KW PPR, sygn. 444, k. 72 Sprawozdanie, 7 XII 1948.

⁵⁶ APL, KW PPR, sygn. 443, k. 6–7, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partijnej PPR w Lublinie za m-ce grudzień i styczeń 1945–1946.

Tabela 7. Struktura płci posądzonych w 1946 r.

Rok	Mężczyźni	Kobiety
1946	140	14
Razem	154	
Odsetek	90,91%	9,09%

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 446, *passim*.

W stosunku do roku poprzedniego dysproporcja pogłębiła się, liczba mężczyzn dziesięciokrotnie przewyższyła liczbę posądzonych kobiet. Odsetek działaczek, przeciwko którym toczyło się w 1946 r. postępowanie, był znikomy, wynosił 1,4% ogółu członkiń⁵⁷. Mogło to być związane ze wzmiankowanym przez członków komisji „słabym rozeznaniem w środowisku kobiecym”⁵⁸.

W analizowanym roku WKKP nie zbierała szczegółowych personaliów oskarżonych o wykroczenia. Wynikało to, jak uprzednio, z braku takich wymagań ze strony CKKP, bowiem danych tych początkowo nie uznawano za istotne dla wydania orzeczenia⁵⁹. Strukturę zawodową członków, którzy znaleźli się w orbicie zainteresowania KKP, pokazuje tabela 8.

Podobnie jak rok wcześniej największa liczba spraw dotyczyła etatowych działaczy partyjnych⁶⁰. Priorytetem dla komisji było więc utrzyma-

⁵⁷ Pod koniec 1946 r. w szeregach PPR znajdowało się ok. 1 tys. kobiet. Zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 38. Stosunkowo niewielka liczba kobiet w PPR była analogiczna do odsetka przedstawicielek płci pięknej w Komunistycznej Partii Polski, w której szeregach stanowiły one ok. 9–10% ogółu działaczy. Należy zaznaczyć, że w skali całego kraju w strukturach PPR, zwłaszcza terenowych, kobiety odgrywały pewną rolę, sześć spośród nich pełniło funkcje I KW PPR, pięć stało na czele wydziałów KC. Zob. M. Szumiło, *Kierownictwo Polskiej Partii Robotniczej (1945–1948) – portret historyczno-socjologiczny*, „Kwartalnik Historyczny” 2014, 2, s. 295–296.

⁵⁸ Planowano wykorzystać wzrost zainteresowania kobiet wstępowaniem do PPR wywołany atmosferą wokół referendum ludowego i przygotowań do wyborów sejmowych, nie zrealizowano jednak tych zamierzeń. APL, KW PPR, sygn. 443, k. 15, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej PPR w Lublinie za m-c maj 1946 r.

⁵⁹ APL, KW PPR, sygn. 443, k. 60, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej PPR w Lublinie za okres 25 VII–25 VIII 1947.

⁶⁰ Czterech I i sześciu II sekretarzy KP, dwóch sekretarzy KM, dwóch sekretarzy KG, trzech sekretarzy kół terenowych, czterech instruktorów KP, trzech pracowników KW oraz pięciu pracowników redakcji „Sztandar Ludu”. Zob. APL, KW PPR, sygn. 446 [Rejestr] „Sprawy załatwione” Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej [w latach 1945–1947], *passim*. Omawiane w redakcji „Sztandaru Ludu” sprawy dotyczyły niewłaściwej atmosfery tam panującej, winą za ten stan rzeczy WKKP obarczyła ówczesnego redaktora naczelnego Andrzeja Wohla, którego ukarano naganą za niestosowanie się do poleceń Komitetu Wojewódzkiego. Zob. APL, KW PPR, sygn. 477, Akta spraw [członków] Polskiej Partii Robotniczej. Litera W. Tom I. [1945–1947], k. 93.

Tabela 8. Struktura zawodowa posądzonych w 1946 r.

Zawód/stanowisko*	Liczba	Odsetek
Etatowi działacze partyjni	29	18,59%
Robotnicy	22	14,10%
Funkcjonariusze MO	19	12,18%
Urzędnicy administracji publicznej	16	10,26%
Dyrektorzy przedsiębiorstw	12	7,69%
Funkcjonariusze UB	9	5,77%
Działacze spółdzielczości	6	3,85%
Inne służby mundurowe	4	2,56%
Pracownicy transportu	4	2,56%
Chłopi	4	2,56%
Przedstawiciele stowarzyszeń	3	1,92%
Pracownicy instytucji partyjnych	2	0,00%
Rzemieślnicy	1	1,28%
Nieokreślone	25	0,64%
Razem	156	100,00%

* W dokumentach komisji występowała jedna z tych kategorii, często stosowana zamiennie.

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 446, *passim*.

nie „czystości szeregów” zatrudnianych przez partię⁶¹. Na drugim miejscu plasowali się robotnicy, głównie fabryczni⁶², których występki miały stano-

⁶¹ W grudniu 1946 r. w KW PPR w Lublinie zatrudnione były 74 osoby, w komitetach powiatowych z kolei 168. Zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 23.

⁶² Robotnicy pracowali m.in. w Państwowym Monopolu Tytoniowym, Zakładach Mleczarskich „Plon”, Państwowym Monopolu Spirytusowym, Lubelskiej Fabryce Wag oraz Fabryce Obuwia im. Mariana Buczka. Zob. APL, KW PPR, sygn. 446 [Rejestr] „Sprawy załatwione” Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej [w latach 1945–1947], *passim*. Popelniane przez robotników czyny o negatywnym wydźwięku były spowodowane m.in. szerzącą się w ich szeregach biedą, chaosem płacowym i oderwaniem od kulturowanych przed wojną wartości moralnych. Zamiast właściwego wykonywania przez nich obowiązków obserwowano wszelkiego rodzaju „kombinacje”, ułatwiające zapewnienie sobie minimum środków na utrzymanie. Szczególnie podatni na hasła PPR byli robotnicy niewykwalifikowani przez dłuższy czas bezrobotni, częściowo zatrudnieni lub pracujący przed wojną w działach przemysłów uznawanych za nieatrakcyjne, którym obiecywano lepsze warunki życia niż przed przekształceniami ustrojowymi. Robotnicy wykwalifikowani mogli być częściej przeciwni tym wizjom, bowiem w związku ze zmianą ustroju odnotowali oni poważne straty. Przeciwni komunistom mieli być także robotnicy przed wojną pracujący w sektorze państwowym i samorządowym, dla których zrównanie z nieposiadają-

wić „zagrożenie dla pozycji partii w zakładach przemysłowych”⁶³. Trzecią co do wartości grupą byli funkcjonariusze Milicji Obywatelskiej i Ochotniczych Rezerw Milicji Obywatelskiej⁶⁴, czwartą siłą byli urzędnicy administracji publicznej⁶⁵. Wciąż istotną grupą pozostawali kierownicy i dyrektorzy przedsiębiorstw⁶⁶. Ostatnią z bardziej znaczących grup zawodowych byli funkcjonariusze Urzędu Bezpieczeństwa⁶⁷. Nieco zaskakujący jest fakt niewielkiego udziału chłopów; pomimo iż rolnictwo przeważało nad przemysłem w gospodarce województwa, członków pochodzenia chłopskiego było poza tym więcej niż robotniczego⁶⁸. Niewielki odsetek chłopów wynikał z tego, że początkowo WKKP bliżej współpracowała z organizacjami partyjnymi w fabrykach, struktury wiejskie pozostawały stosunkowo słabe⁶⁹. W wyniku nie najlepszego rozeznania kontrolujących lub braku danych dużo było osób, w wypadku których nie zapisano wykonywanego zawodu. Nieokreślony odsetek tych osób pozostawał stale bez pracy. Wydane przez WKKP uchwały wobec działaczy ilustruje tabela 9.

---

cymi kwalifikacji było niewątpliwie degradacją. Zob. H. Ślabek, *O społecznej historii Polski 1945–1989*, wyd. 2 uzup., Warszawa 2015, s. 320, 326.

⁶³ W omawianym okresie wpływy WKKP w zakładach przemysłowych były raczej postulatem niż realizowanym założeniem. Było to odbiciem wciąż niezadowolających wskaźników liczby członków PPR w fabrykach, w których koła partyjne były dopiero organizowane. Zob. APL, KW PPR, sygn. 443, k. 34, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej PPR w Lublinie za okres 25 X–25 XI 1946. Pamiętać należy, że wyszczególnienie w tym robotników nie jest podziałem ostrym za sprawą powojennych wędrowek ludności. W latach 1945–1950 ze wsi do miast wyemigrowało ponad 1,2 mln osób, wielu wykonujących zawód robotnika mogło zatem wywodzić się ze środowisk wiejskich. Zob. H. Ślabek, *op. cit.*, s. 329.

⁶⁴ Czterech komendantów powiatowych MO i zastępca komendanta wojewódzkiego ORMO. Zob. APL, KW PPR, sygn. 446 [Rejestr] „Sprawy załatwione” Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej [w latach 1945–1947], *passim*.

⁶⁵ M.in. dwóch starostów powiatowych, dwóch wicestarostów, wójt i czterech pracowników Urzędu Wojewódzkiego. Zob. *ibidem*.

⁶⁶ Sprawy dotyczyły m.in. Dyrektora Centrali Skupu Skór Surowych oraz Państwowego Monopolu Spirytusowego. Zob. *ibidem*.

⁶⁷ Najwyższy rangą piastował funkcję zastępcy szefa WUBP. Zob. *ibidem*. Sprawy prowadzono mimo coraz bardziej ograniczanych wpływów KKP w aparacie bezpieczeństwa. Zob. P. Osęka, *Sumienie partii*, s. 92.

⁶⁸ W październiku 1946 r. chłopci stanowili 57% członków PPR w województwie, robotnicy 37%, zaś inteligencja tylko 6%. Zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 15. Zgodnie z opinią Henryka Ślabka w pierwszych latach po wojnie w chłopskich organizacjach PPR znajdował się liczny odsetek nowych gospodarzy, którzy uzyskali ziemię dzięki parcelacji majątków tzw. obszarników. Największe odsetki chłopów-peperowców odnotowywano zwłaszcza na terenach Ziem Odzyskanych – m.in. w województwach poznańskim (19,6%) czy pomorskim (18%). Zob. H. Ślabek, *op. cit.*, s. 336.

⁶⁹ APL, KW PPR, sygn. 443, k. 8, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej PPR w Lublinie za miesiąc luty 1946.

Tabela 9. Postanowienia w 1946 r.

Postanowienie	Liczba	Odsetek
Wykluczenie	35	22,44%
Umorzenie	30	19,23%
Nagana	27	17,31%
Upomnienie	24	15,38%
Zatwierdzenie postanowień innych instancji	8	5,13%
Przywrócenie partyjności	6	3,85%
Odesłanie do innych instancji	6	3,85%
Odłożenie	6	3,85%
Przeniesienie na inny teren / stanowisko	5	3,21%
Uniewinnienie	3	1,92%
Ustna uwaga	3	1,92%
Odmowne odwołanie	2	1,28%
Zawieszenie w prawach członka	1	0,64%
Razem	156	100,00%

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 446, *passim*.

W większości przypadków członkowie WKKP decydowali się na wykluczenie z szeregów partii działacza, przeciwko któremu toczyło się postępowanie dyscyplinarne, co miało być podyktowane „czystością szeregów”. Na drugim miejscu pod względem częstotliwości znalazło się umorzenie sprawy, świadczące o bezpodstawności stawianych zarzutów. Częściej niż w roku poprzednim uchwalano nagane, zwiększyło się także znaczenie upomnienia, najistotniejszego z kar porządkowych⁷⁰. W dalszym ciągu ważne pozostawało zatwierdzanie przez KKP orzeczeń wydanych przez inne instancje partyjne⁷¹. W stosunku do wyżej wymienionych pozostałe postanowienia miały charakter marginalny. Znacznie spadła liczba orzekanych przez komisję uniewinnień od stawianych zarzutów. Trzykrotnie jednak wzrosła liczba rehabilitacji i ponownych przyjęć do partii; poprzednie wyroki komisji były w ten sposób podważane. W stosunku do pierwszego roku działalności organu poważnie zmalała rola

⁷⁰ Można interpretować to jako położenie większego nacisku na działalność „wychowawczą KKP”. Ówczesny przewodniczący CKKP stwierdził, że rolą komisji było „wychowywanie”, a nie odtrącanie członków. Zob. P. Osęka, *Sumienie partii*, s. 83.

⁷¹ Było to spowodowane propagowanym przez KC dążeniem do zwiększania znaczenia niższego szczebla w procesie decyzyjnym. Służyło też odciążeniu komisji, która nie musiała zajmować się dzięki temu zagadnieniami mniej istotnymi. Zob. APL, KW PPR, sygn. 443, k. 39, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej PPR w Lublinie. Za okres od 25 XII 1946 do 25 II 1947.

zawieszenia w prawach członka, co mogło być wywołane zmianą dyspozycji przez CKKP i zapoczątkowanym wówczas odejściem od stosowania tej sankcji⁷². W przeciwieństwie do poprzednio analizowanego, w 1946 r. kilkakrotnie zastosowano zyskującą znaczenie ustną uwagę. Motywy wydania powyższych postanowień zostały zilustrowane w tabeli 10.

Tabela 10. Motywy postanowień w 1946 r.

Motyw	Liczba	Odsetek
Pijaństwo	40	27,59%
Brak dowodów winy	18	12,41%
Nadużycia materialne w zakładach pracy	14	9,66%
Naruszanie dyscypliny partyjnej	14	9,66%
Kradzież	12	8,28%
Przewinienia z okresu okupacji	7	4,83%
Działalność antypartyjna / obcość ideologiczna	6	4,14%
Fałszywe oskarżenie	5	3,45%
Złe traktowanie przełożonego	4	2,76%
Osoba nienależąca do partii	4	2,76%
Korupcja	3	2,07%
Współpraca z „reakcją”	3	2,07%
Nadużywanie stanowiska służbowego	3	2,07%
Sprawa realizowana przez inną instancję	2	1,38%
Złe traktowanie podwładnych	2	1,38%
Niemoralne zachowanie	2	1,38%
Brak „czujności partyjnej”	1	0,69%
Przestępstwo z bronią w ręku	1	0,69%
Pobicia	1	0,69%
Spekulacja	1	0,69%
Przewinienia sprzed wojny	1	0,69%
Zabójstwa	1	0,69%
Razem	145	100,00%

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 446, *passim*.

⁷² APL, KW PPR, sygn. 443, k. 37, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej za okres od 25 XI do 25 XII 1946.

Największy odsetek spraw dotyczył podejrzeń o pijaństwo, połączone z wszczynaniem awantur, które miały „szczególnie kompromitować partię”⁷³. Pokazuje to, jak dużym problemem był alkoholizm nie tylko w strukturach partii, lecz także w całym ówczesnym społeczeństwie⁷⁴. O ponad połowę mniejszy udział miały zgłoszenia, w których orzeczono brak dowodów winy bądź niezgodność oskarżeń z prawdą. Łącznie z fałszywymi zarzutami przeciwko współtowarzyszom pokazuje to, jak dużą rolę odgrywały animozje między członkami partii⁷⁵. Trzecim co do znaczenia przewinieniem były nadużycia w zakładach pracy⁷⁶, występujące z taką samą częstotliwością, jak naruszenia dyscypliny partyjnej⁷⁷. W stosunku do poprzedniego roku znacznie zwiększyła się liczba kradzieży i napadów, wywołanych zazwyczaj przez trudne położenie ludności⁷⁸. Taka sama jak w 1946 r. była liczba przewinień z okresu okupacji niemieckiej⁷⁹. Komisja odnotowała jeden przypadek przestępstwa sprzed wojny, w postaci uczestnictwa posądzonego w policyjnej prowokacji przeciwko

⁷³ APL, KW PPR, sygn. 443, k. 8–9, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej PPR w Lublinie za miesiąc luty 1946.

⁷⁴ Marcin Zaremba łączył często obserwowany po wojnie alkoholizm z przeżyta traumą i próbami radzenia sobie z przeżyciami emocjonalnymi. Spożywany w dużych ilościach stał się częścią codzienności, do czynienia z nim miały kobiety w większym niż przed wojną stopniu, a także młodzież czy dzieci. Często spotykana była produkcja samogonu i jego dystrybucja, w co angażowały się całe rodziny. Bimber stanowił jedno ze źródeł utrzymania, a popyt na niewyszukane trunki stale rósł. Alkohol własnej produkcji pełnił też funkcję środka wymiany, również z rozsmakowanymi w nim żołnierzami Armii Czerwonej. Stan nietrzeźwości był także przyczyną narastającej fali przestępczości. Zob. M. Zaremba, *Wielka trwoga. Polska 1944–1947*, Kraków 2012, s. 93–105, 114–118. Według Krzysztofa Kosińskiego czynnikiem zwiększającym prawdopodobieństwo wystąpienia w partii problemów alkoholowych było masowe przyjmowanie ludzi młodych, którym nieobce było spożywanie napojów alkoholowych w dużych ilościach. Zob. K. Kosiński, *Historia pijaństwa w czasach PRL. Polityka – obyczaje – szara strefa – patologie*, Warszawa 2008, s. 68.

⁷⁵ Za składanie fałszywych zeznań przeciwko innym członkom karano również krzywoprzysięzców. APL, KW PPR, sygn. 443, k. 40, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej PPR w Lublinie. Za okres od 25 XII 1946 do 25 II 1947.

⁷⁶ Polegały one głównie na nielegalnym obrocie kartkami żywnościowymi, handlu skradzionymi surowcami i gotowymi produktami, zaniechaniach prowadzących do zniszczenia bądź kradzieży mienia, a nawet nielegalnej produkcji i dystrybucji alkoholu. APL, KW PPR, sygn. 446 [Rejestr] „Sprawy załatwione” Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej [w latach 1945–1947], *passim*.

⁷⁷ Wymienić tutaj należy unikanie pracy partyjnej, przekazywanie nieprawdziwych informacji, niestawianie się na zebraniach partyjnych czy niesubordynację wobec przełożonych. Zob. *ibidem*.

⁷⁸ Sprawy dotyczyły m.in. kradzieży paczek z UNRR-y, a także napadów rabunkowych. Zob. *ibidem*.

⁷⁹ W 1946 r. były to m.in. współpraca z nacjonalistami ukraińskimi, współpraca z niemieckimi władzami okupacyjnymi, a także pełnienie wysokich funkcji w niemieckiej administracji. Zob. *ibidem*.

KPP⁸⁰. Najgroźniejsza z punktu widzenia partii działalność antypartyjna, antypaństwowa, antyradziecka i „obcość ideologiczna” utrzymała się na podobnym jak rok wcześniej poziomie⁸¹. Ze względu na braki w ewidencji partyjnej w kilku przypadkach KKP prowadziła dochodzenia przeciwko osobom nienależącym do PPR. Pozostałe przewinienia miały charakter marginalny, choć powaga zarzutów zwiększyła się, czego przykładem było jedno odnotowane zabójstwo dokonane przez członka partii⁸².

DZIAŁALNOŚĆ DOCHODZENIOWA W 1947 R.

Rok 1947 był przełomowy dla WKKP w Lublinie, co wiązało się nie tylko z faktem legalizacji władzy komunistów przez zwycięstwo w sfałszowanych wyborach. Za sprawą poszerzenia składu personalnego KKP o członków nieetatowych i powiatowych pełnomocników⁸³ możliwe było większe zaangażowanie organu w pracę kontrolną także w terenie⁸⁴. Wówczas miał miejsce pierwszy ważny test sprawności jej funkcjonowania – kampania związana z amnestią i ujawnieniem się wielu należących do PPR⁸⁵. Po trzecie zaś, za sprawą nowej dyrektywy CKKP, komisja szczebla wojewódzkiego zaczęła zbierać bardziej szczegółowe personalia osób, wobec których prowadzono sprawy⁸⁶. Liczbę spraw przyjmowanych z poszczególnych powiatów ilustruje tabela 11.

⁸⁰ Zob. *ibidem*.

⁸¹ Oskarżeni mieli dopuścić się szerszenia wrogiej zdaniem komisji propagandy, także w obliczu wysokich gremiów, wrogiego stosunku do działaczy PPR i tzw. wielkopańskości, a także wstąpienia do partii w celu podważania jej autorytetu. Zob. *ibidem*.

⁸² Wachlarz występów w 1946 r. w porównaniu z 1945 r. zwiększył się m.in. o przypadki niemoralnego zachowania się członków. Nie bez wpływu na to pozostawała nie tylko skuteczniejsza praca komisji, lecz także postulowane przez kierownictwo partii zwiększenie świadomości jej członków. Bardziej jasne stawały się granice między czynem uznanym za przestępstwo przeciwko statutowi a czynem niezabronionym. Zob. APL, KW PPR, sygn. 443, k. 37, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej za okres od 25 XI do 25 XII 1946.

⁸³ APL, KW PPR, sygn. 443, k. 72, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej w Lublinie za okres od 25 VIII do 25 IX 1947.

⁸⁴ APL, KW PPR, sygn. 22, k. 37, Protokół nr 11 z posiedzenia Sekretariatu odbytego w dniu 27 V 1947.

⁸⁵ APL, KW PPR, sygn. 443, k. 82, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej przy WK PPR w Lublinie za okres od 25 IX do 15 X 1947. Zgodnie z danymi MBP w skali całego kraju ujawniło się 2499 członków PPR, stanowiących 4,19% wszystkich objętych amnestią. Z województwa lubelskiego odnotowano 213 takich przypadków, spośród WKKP PPR analizowała 150 zgłoszeń. Zob. Aneks 33 (*Dane do statystyki działalności Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego / Ministerstwa Spraw Wewnętrznych*), w: *Komunistyczne amnestie lat 1945–1947 – droga do „legalizacji” czy zagłady?*, red. W. Muszyński, Warszawa 2012, s. 456–457.

⁸⁶ APL, KW PPR, sygn. 443, k. 53, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej PPR w Lublinie za okres od 25 IV do 25 V 1947.

Tabela 11. Liczba spraw z powiatów w 1947 r.

Powiat	Liczba spraw	Odsetek spraw	Liczba członków w powiecie	Odsetek ukaranych
Lublin m.	194	37,16%	4647	4,17%
Krasnostawski	105	20,11%	2508	4,19%
Kraśnicki	24	4,60%	2474	0,97%
Zamojski	16	3,07%	1179	1,36%
Chełmski	15	2,87%	1335	1,12%
Biłgorajski	14	2,68%	1085	1,29%
Włodawski	12	2,30%	698	1,72%
Lubartowski	11	2,11%	1471	0,75%
Łukowski	11	2,11%	500	2,2%
Puławski	11	2,11%	1836	0,60%
Hrubieszowski	10	1,92%	1038	0,96%
Tomaszowski	9	1,72%	1211	0,74%
Radzyński	8	1,53%	696	1,15%
Siedlecki	8	1,53%	1302	0,61%
Biański	5	0,96%	808	0,62%
Lubelski	3	0,57%	1306	0,23%
Spoza woj. lubelskiego	9	1,72%	–	–
Nieokreślony	57	10,92%	–	–
Razem	522	100,00%	24 094	2,17%*

* Odsetek ukaranych w stosunku do ogółu członków w województwie.

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 443, *passim*; sygn. 446, *passim*; R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 13–14.

Nie jest zaskakujące, że największa liczba przyjętych spraw pochodziła z najlepiej rozpoznanego przez komisję miasta Lublin, powiązanego przez KKP z powiatem lubelskim. Na drugim miejscu znalazł się powiat krasnostawski z najlepiej rozwiniętą i najliczniejszą, nie licząc miasta Lublin, organizacją partyjną w województwie⁸⁷. Mniej spraw pochodziło z osłabionego, choć wcześniej silnego, Kraśnika⁸⁸. Liczba zgłoszeń z pozostałych powiatów nie była duża, w dalszym ciągu największe wpły-

⁸⁷ Co ciekawe, dość liczne organizacje w Puławach i w Lubartowie pod względem liczby spraw znalazły się na odleglejszych pozycjach. Powiaty, z których liczba zgłoszeń była niska, dysponowały szeregami mniejszymi niż 1000 osób. Zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 13–14.

⁸⁸ APL, KW PPR, sygn. 443, k. 58, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej PPR w Lublinie za okres od 25 V do 25 VII 1947.

wy KKP ograniczały się do terenów położonych najbliżej jej siedziby, choć stopniowo sytuacja zaczęła ulegać zmianie. Stosunkowo niewielka liczba przypadków z większości powiatów pokazuje, że pomimo podniesienia jakości pracy i poszerzenia składu o pełnomocników wpływy w terenie pozostawały wiele do życzenia⁸⁹. Sprawy pochodzące spoza województwa lubelskiego zostały zebrane m.in. w toku prac nad zgłoszeniami dotyczącymi amnestionowanych⁹⁰. Stwierdzić można, iż liczba przyjmowanych zgłoszeń nie zależała od liczby organizowanych kontroli w powiatach. Podniosła się natomiast szczegółowość zbieranych informacji, o czym świadczy mniejsza w stosunku do lat poprzednich liczba spraw, w wypadku których nie odnotowano powiatu. Strukturę płci osób posądzonych w 1947 r. prezentuje tabela 12.

Tabela 12. Struktura płci posądzonych w 1947 r.

Dane	Mężczyźni	Kobiety
1947	480	40
Razem	520	
Odsetek	92,31%	7,69%

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 446, *passim*.

W porównaniu z 1946 r. dysproporcja bardziej się pogłębiła, liczba mężczyzn oskarżonych o wykroczenia dwunastokrotnie przewyższyła liczbę kobiet. Odsetek posądzonych przez WKKP członkiń spadł w stosunku do 1946 r. i wyniósł niewiele ponad 1,3% ogółu⁹¹. Nowością, zapoczątkowaną dyrektywą CKKP pod koniec czerwca 1947 r., było zapisywanie dodatkowych personaliów osób, wobec których prowadzono postępowania. Miało to usprawnić funkcjonowanie komisji przez poszerzenie zakresu informacji na temat posądzonych. Pierwszym z tego rodzaju danych był wiek oskarżonego, drugim zaś, o wiele bardziej przydatnym do analiz jego staż partyjny⁹². Liczbę oskarżonych w poszczególnych przedziałach wiekowych prezentuje tabela 13.

⁸⁹ W swoich raportach wzmiankowali to także sami członkowie WKKP. Zob. APL, KW PPR, sygn. 443, k. 97, Sprawozdanie Wojew. Komisji Kontroli Partyjnej przy Wojew. Komitecie P.P.R. w Lublinie za m-c grudzień 1947 r.

⁹⁰ Zgłoszenia te dotyczyły działaczy, którzy ujawnili się na Lubelszczyźnie, choć działali w innych województwach. Zob. APL, KW PPR, sygn. 446 [Rejestr] „Sprawy załatwione” Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej [w latach 1945–1947], *passim*.

⁹¹ Pod koniec omawianego roku w PPR znajdowało się ok. 3 tys. członkiń. Zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 38.

⁹² APL, KW PPR, sygn. 443, k. 53, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej PPR w Lublinie za okres od 25 IV do 25 V 1947.

Tabela 13. Liczba oskarżonych w przedziałach wiekowych w 1947 r.

Przedział wiekowy	Liczba	Odsetek
16–24	66	25,58%
25–35	101	39,15%
36–45	59	22,87%
46–55	25	9,69%
56–65	7	2,71%
Razem	258	100,00%

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 446, *passim*.

Rozpiętość wiekowa posądzonych odpowiada powszechnie przyjętemu schematowi wieku produkcyjnego (18–65 lat). Większość posądzonych miała poniżej 35 lat, jednak co ciekawe przeważały osoby, które ukończyły 25. r.ż. Mogło być to spowodowane faktem, iż znaczny odsetek spraw dotyczył osób ujawnionych w trakcie amnestii, rekrutujących się głównie spośród ludzi stosunkowo młodych. Liczba oskarżonych powyżej 35. r.ż. była niższa i malała w miarę zwiększania się wartości. Znacznie bardziej przydatną do analiz informacją jest zilustrowany w tabeli 14 staż partyjny członków, wobec których prowadzono postępowania.

Tabela 14. Staż partyjny oskarżonych w 1947 r.

Staż w latach	Liczba	Odsetek
Poniżej 1 roku	68	26,25%
1 rok	57	22,01%
2 lata	46	17,76%
3 lata	62	23,94%
4 lata	19	7,34%
5 lat	7	2,70%
Razem	259	100,00%

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 446, *passim*.

Liczba oskarżonych w poszczególnych przedziałach jest do siebie zbliżona, znacznie przeważają jednak członkowie, których staż można uznać za krótki, sięgający maksymalnie 2 lat. Największy odsetek działaczy dzierżył partyjną legitymację krócej niż rok, na trzecim zaś miejscu byli należący do partii poniżej 2 lat. Byli to więc członkowie nowi, wstępujący do PPR już po zakończeniu wojny, którzy pomimo niewielkiego okresu członkostwa zdążyli dopuścić się przewinień. Drugie miejsce należało do osób, które znalazły się w szeregach w okresie bezpośrednio po wyzwo-

leniu spod okupacji niemieckiej⁹³. Obie te grupy mogły być przez WKKP uznawane za wstępujących do partii z przyczyn koniunkturalnych, dla osiągnięcia korzyści wynikających z instalacji nowej władzy⁹⁴. Odsetek działaczy, których staż wskazywał na wstąpienie do partii w okresie okupacji był znacznie niższy. Mogło to być spowodowane „większym doświadczeniem”, a także wzmiankowanym przez KKP „wyrobieniem partyjno-ideologicznym”⁹⁵. Warto nadmienić, że działacze o większym stażu piastowali wyższe stanowiska niż pozostali⁹⁶. Z drugiej jednak strony oskarżani byli także o poważniejsze wykroczenia⁹⁷, co prawdopodobnie wynikało z kadrowości partii w czasach okupacji, dającej nielicznym wówczas działaczom przeświadczenie o większych wpływach, możliwości decydowania czy nawet domniemanej bezkarności. Zastanawiające jest jednak, że nie odnotowano członków o stażu dłuższym niż istnienie PPR, co mogło być efektem niedokładności danych lub celowego zatajenia przynależności do KPP, którego nie można wykluczyć⁹⁸. Strukturę zawodową aktywistów, wobec których toczyły się postępowania przedstawiono w tabeli 15.

⁹³ Komisja interpretowała takie przypadki jako „młodych i niedoświadczonych partyjniaków”. Zob. APL, KW PPR, sygn. 443, k. 40, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej PPR w Lublinie. Za okres od 25 XII 1946 do 25 II 1947.

⁹⁴ Część tych osób wstąpiła do partii po okresie przynależności do podziemia niepodległościowego, chcąc uniknąć odpowiedzialności. Pokazują to zwłaszcza dane dotyczące działaczy ujawnionych w trakcie amnestii, których zdecydowana większość legitymowała się krótkim stażem. Zob. APL, KW PPR, sygn. 443, k. 72, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej w Lublinie za okres od 25 VIII do 25 IX 1947.

⁹⁵ Zgodnie z przytoczonymi przez E. Olszewskiego danymi, na początku 1948 r. 26% etatowych działaczy partyjnych KW oraz komitetów powiatowych działało w partii od okresu okupacji. Zob. E. Olszewski, *op. cit.*, s. 195.

⁹⁶ W grupie tej znaleźli się m.in. I sekretarz Komitetu Powiatowego, dwaj instruktorzy KP, dwaj komendanci powiatowi ORMÓ, dwaj wysocy funkcjonariusze MO, naczelnik więzienia, prezes Wojewódzkiego Zarządu Samopomocy Chłopskiej, sekretarz Związku Uczestników Walki Zbrojnej, starosta powiatowy, wójt gminy, naczelnik referatu Urzędu Wojewódzkiego. Zob. APL, KW PPR, sygn. 446 [Rejestr] „Sprawy załatwione” Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej [w latach 1945–1947], *passim*.

⁹⁷ Członkowie PPR od 1942 r. mieli dopuścić się m.in. rozkładu moralnego i zmuszania do nierządu, dezercji z WP, pijaństwa i lekceważenia pracy, a także wszczynania konfliktów personalnych w organizacji partyjnej, zaś należący do niej od 1943 r. byli oskarżani o łapownictwo, niewłaściwy stosunek do partii i jej działaczy, pijaństwo, pobicia oraz zabójstwo. Zob. *ibidem*.

⁹⁸ R. Drabik w swoim artykule przedstawił tezę, zgodnie z którą mała liczba działaczy KPP w PPR w Lublinie była spowodowana śmiercią zdecydowanej większości z nich w czasie wojny lub ich wyjazdem do innych województw po jej zakończeniu, celem m.in. zasilenia struktur stołecznych. Zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 25.

Tabela 15. Struktura zawodowa posądzonych w 1947 r.

Zawód/stanowisko*	Liczba	Odsetek
Chłopi	100	19,16%
Robotnicy	68	13,03%
Urzednicy administracji publicznej	41	7,85%
Etatowi działacze partyjni	39	7,47%
Funkcjonariusze MO	28	5,36%
Dyrektorzy przedsiębiorstw	22	4,21%
Bezrobotni	20	3,83%
Funkcjonariusze UB	17	3,26%
Inne służby mundurowe	13	2,49%
Działacze spółdzielczości	11	2,11%
Rzemieślnicy	10	1,92%
Właściciele ziemscy	9	1,72%
Pracownicy transportu	7	1,34%
Przedstawiciele stowarzyszeń	6	1,15%
Pracownicy umysłowi	6	1,15%
Prywatni przedsiębiorcy	5	0,96%
Pracownicy instytucji partyjnych	4	0,77%
Pracownicy Komisji Specjalnej	4	0,77%
Pracownicy usług	4	0,77%
Pracownicy szkolnictwa i nauki	2	0,38%
Wojskowi i żołnierze	1	0,19%
Nieokreślone	105	20,11%
Razem	522	100,00%

* W dokumentach komisji występowała jedna z tych kategorii, często stosowana zamiennie.

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 446, *passim*.

W przeciwieństwie do poprzedniego roku, w 1947 r. większość oskarżonych o przewinienia przeciwko statutowi trudniła się rolnictwem⁹⁹ i była identyfikowana jako chłopi¹⁰⁰. Na drugim miejscu znaleźli się ro-

⁹⁹ Większość spośród nich (85) stanowili ujawnieni w trakcie amnestii. Byli to wyłącznie nieposiadający majątków. Zob. APL, KW PPR, sygn. 446 [Rejestr] „Sprawy załatwione” Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej [w latach 1945–1947], *passim*.

¹⁰⁰ W październiku 1947 r. chłopi stanowili 51% ogółu członków, robotnicy 31%, pracownicy umysłowi 13%, z kolei rzemieślnicy 5%. Zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 15.

botnicy fabryczni¹⁰¹. Znacznie wzrosła liczba urzędników administracji publicznej, co wynikało ze zwiększenia zainteresowania WKKP tą grupą zawodową¹⁰². Dopiero na czwartym miejscu znaleźli się etatowi działacze partyjni¹⁰³. Dalsze miejsce zajęli funkcjonariusze MO i ORMO¹⁰⁴, a także funkcjonariusze UB¹⁰⁵. W dalszym ciągu istotny był udział kierowników i dyrektorów przedsiębiorstw, komisja zaczęła także szczegółowiej wyodrębniać osoby bezrobotne¹⁰⁶. Pozostałe grupy zawodowe odegrały mniejszą rolę, w statystykach zaczęto podkreślać fakt posiadania ziemi na własność oraz prywatny charakter przedsiębiorstw¹⁰⁷. Wykroczeń mieli dopuszczać się również członkowie tak istotnego gremium, jak Komisja Specjalna¹⁰⁸. Pomimo większego udziału robotników i chłopów, wywo-

¹⁰¹ Reprezentowali oni m.in. Państwowy Monopol Spirytusowy, Państwowy Monopol Tytoniowy, Fabrykę Obuwia im. Mariana Buczka, Młyn nr 12, Garbarnię nr 2 oraz Państwową Przetwórnnię Mięsa. Zob. APL, KW PPR, sygn. 446 [Rejestr] „Sprawy załatwione” Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej [w latach 1945–1947], *passim*. Zgodnie z danymi przytoczonymi przez H. Słabka, w skali całego kraju w 1947 r. co szósty robotnik był członkiem PPR. Najczęściej do partii mieli wstępować robotnicy z typowych dla wsi gałęzi przemysłu, w tym budownictwa oraz przetwórstwa płodów rolnych i leśnych. Zob. H. Słabek, *op. cit.*, s. 327, 331–332.

¹⁰² Sprawy dotyczyły m.in. dwóch burmistrzów, siedmiu pracowników Urzędu Wojewódzkiego, trzech starostów i trzech wicestarostów powiatowych, trzech wójtów oraz czterech pracowników Zarządu Miejskiego. Zob. APL, KW PPR, sygn. 446 [Rejestr] „Sprawy załatwione” Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej [w latach 1945–1947], *passim*.

¹⁰³ Wśród których znaleźli się jeden II sekretarz KW, pięciu I i sześciu II sekretarzy KP, dwaj I sekretarze KM, dwóch sekretarzy KG, jeden sekretarz Komitetu Dzielnicowego, jeden sekretarz koła terenowego, dwóch pracowników redakcji „Sztandaru Ludu” oraz dziewięciu instruktorów KW i KP. Zob. *ibidem*. W grudniu 1947 r. w KW PPR w Lublinie zatrudnionych było 57 osób, dane dla komitetów powiatowych z czerwca 1947 r. wskazywały łącznie 114 pracowników KP PPR. Zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 23.

¹⁰⁴ Wśród nich znajdowali się oficer śledczy Komendy Wojewódzkiej, dwóch komendantów powiatowych MO oraz zastępca Komendanta Wojewódzkiego i Powiatowego ORMO. Zob. APL, KW PPR, sygn. 446 [Rejestr] „Sprawy załatwione” Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej [w latach 1945–1947], *passim*.

¹⁰⁵ Spośród najwyższych stopniem byli dwaj szefowie PUBP, w pozostałych służbach mundurowych dominowali strażnicy więzienni i funkcjonariusze straży przemysłowej. Zob. *ibidem*.

¹⁰⁶ Było to czynione dopiero od połowy roku, toteż kategoria „nieokreślone” nadal była dominująca. Zob. *ibidem*.

¹⁰⁷ W latach 1947–1948 w szeregi PPR wstępowali coraz częściej właściciele gospodarstw dziedzicznych oraz warsztatów rzemieślniczych, często byli członkowie PSL. Zob. H. Słabek, *op. cit.*, s. 336.

¹⁰⁸ Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym – powołany 16 XI 1945 r. na wniosek Biura Politycznego KC PPR podlegający władzom państwowym pozasądowy organ administracyjny, który oficjalnie miał zajmować się walką z przestępczością gospodarczą i godzącą w życie społeczne, w rzeczywistości stanowiący narzędzie w rozprawie z prywatnym sektorem gospodarczym. Komisja posiadała kom-

łanego amnestią, najważniejszymi obiektami zainteresowania KKP pozostawali etatowi działacze partyjni, urzędnicy administracji państwowej, osoby zajmujące kierownicze stanowiska w zakładach produkcyjnych oraz funkcjonariusze MO i UB. Było to związane z koniecznością sprawnego i niezakłóconego funkcjonowania tych struktur, partia bowiem nie mogła pozwolić na piastowanie stanowisk przez „nieodpowiednie osoby”¹⁰⁹. Stosunkowo niewielka była liczba pracowników umysłowych i zatrudnionych w szkolnictwie. Pojawienie się tej grupy było spowodowane zmianami w strukturze zatrudnienia członków PPR¹¹⁰. Wydawane przez WKKP postanowienia zostały zobrazowane w tabeli 16.

Tabela 16. Postanowienia w 1947 r.

Postanowienie	Liczba	Odsetek
Umorzenie	172	32,95%
Wykluczenie	139	26,63%
Nagana	110	21,07%
Upomnienie	48	9,20%
Odesłanie do innych instancji	23	4,41%
Przywrócenie partyjności	9	1,72%
Ustna uwaga	7	1,34%
Odmowne odwołanie	5	0,96%
Zatwierdzenie postanowień innych instancji	5	0,96%
Przeniesienie na inny teren / stanowisko	2	0,38%
Odłożenie	2	0,38%
Razem	522	100,00%

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 446, *passim*.

petencje policyjne, śledcze, prokuratorskie i sądowe. Funkcjonowała na podstawie niepublikowanych przepisów opatrzonej klauzulą tajności, dysponowała uprawnieniami sądów doraźnych, zaś jej decyzje były ostateczne. Odegrała czołową rolę w tzw. bitwie o handel, po 1950 r. stała się organem wyłącznie orzekającym, pozbawiono ją uprawnień prokuratorskich, zlikwidowana 23 XII 1954 r. Przez cały okres istnienia na jej czele stał Roman Zambrowski. Zob. B. Sekściński, *Ogniu terroru. Delegatura Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym w Lublinie*, Warszawa 2012, s. 15–25. Zob. także: P. Fiedorczyk, *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym. Studium historycznoprawne*, Białystok 2002.

¹⁰⁹ APL, KW PPR, sygn. 443, k. 40, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej PPR w Lublinie. Za okres od 25 XII 1946 do 25 II 1947.

¹¹⁰ W dwóch pierwszych latach po zakończeniu wojny odsetek nauczycieli należących do PPR był niewielki, co wynikało z nierozstrzygniętej wówczas politycznej walki o władzę w Polsce. Po sfałszowanych wyborach w styczniu 1947 r. coraz więcej nauczycieli zasilało szeregi „partii robotniczej”. Zob. H. Słabek, *op. cit.*, s. 376.

Największą liczbę spraw uznanych za wszczęte niesłusznie WKKP umorzyła. Na drugim miejscu znalazło się wykluczenie z szeregów partyjnych, na trzecim i czwartym zaś, podobnie jak w roku 1946, nagana i upomnienie. Obok najwyższego wymiaru kary starano się zatem prowadzić wśród członków PPR „działalność wychowawczą”. W większej liczbie zgłoszeń, w stosunku do poprzedniego roku, komisja skorzystała z prawa do odesłania sprawy do innych instancji partyjnych, starając się w ten sposób „zaktywizować” struktury partyjne do pracy¹¹¹. Zatwierdzenie ich orzeczeń, ze względu na dłuższy czas analizowania przez nie spraw, następowało stosunkowo rzadko. Poza tym WKKP, na wniosek CKKP, zmniejszyła liczbę przenoszeń na inne stanowiska bądź w teren i zaprzestała zawieszania w prawach członka, kara ta przestała być wówczas stosowana¹¹². Starano się również uwzględnić wszystkie napływające odwołania, co było m.in. efektem działań podejmowanych w trakcie amnestii¹¹³. Motywy wydania przez WKKP konkretnych orzeczeń ilustruje tabela 17.

W największej liczbie spraw WKKP nie stwierdziła dowodów winy lub orzekła niezgodność oskarżenia z prawdą. W omawianym okresie, w związku z trwającą amnestią, wzrosła liczba przewinień z nią związanych¹¹⁴. Drugim co do znaczenia motywem była powiązana bezpośrednio z amnestią dezercja z WP lub MO¹¹⁵, zwiększyła się także liczba przy-

¹¹¹ APL, KW PPR, sygn. 443, k. 72, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej w Lublinie za okres od 25 VIII do 25 IX 1947.

¹¹² APL, KW PPR, sygn. 443, k. 53, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej PPR w Lublinie za okres od 25 IV do 25 V 1947.

¹¹³ APL, KW PPR, sygn. 443, k. 72, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej w Lublinie za okres od 25 VIII do 25 IX 1947.

¹¹⁴ Zgodnie z danymi CKKP ze stycznia 1948 r., w skali całego kraju wśród wykluczonych z partii w trakcie amnestii przeważała dezercja z WP/UB/MO (219), przed współpracą z „bandami politycznymi” (99), współpracą z WiN i NSZ (69), „innymi przestępstwami” (54), bandytyzmem pospolitym (39) i „współpracą z nielegalną AK” (36). Wśród pozostawionych w szeregach najpowszechniejsza była dezercja z WP (264), współpraca z AK (139), „inne przestępstwa” (50), nielegalne posiadanie broni (38), posługiwanie się fałszywymi dokumentami (27) oraz dezercja z UB/MO (12). Zob. AAN, KC PPR, CKKP, sygn. 295/IV-3, k. 38, Sprawozdanie z działalności Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej i WKKP za okres X-XI 1947 r.

¹¹⁵ Okolicznością obciążającą miało być w tym wypadku „złośliwe niestawienie się na wezwanie partii”, czyli celowe zignorowanie wezwań partii do uregulowania swego statusu. Okolicznością łagodzącą mogło być opuszczenie wojska z powodu stanu zdrowia lub niezawinione, wynikające z niewiedzy o przynależności do niego. Zob. APL, KW PPR, sygn. 443, k. 72, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej w Lublinie za okres od 25 VIII do 25 IX 1947.

Tabela 17. Motywy postanowień w 1947 r.

Motyw	Liczba	Odsetek
Brak dowodów winy	90	18,29%
Dezercja z WP/MO	89	18,09%
Pijaństwo	55	11,18%
Nadużycia materialne w zakładach pracy	40	8,13%
Naruszanie dyscypliny partyjnej	32	6,50%
Współpraca z „reakcją”	24	4,88%
Działalność antypartyjna / obcość ideologiczna	23	4,67%
Nielegalne posiadanie broni	22	4,47%
Sprawa realizowana przez inną instancję	13	2,64%
Osoba nienależąca do partii	13	2,64%
Przewinienia z okresu okupacji	12	2,44%
Brak „czujności partyjnej”	11	2,24%
Kradzieże i napady	10	2,03%
Niemoralne zachowanie	8	1,63%
Złe traktowanie przełożonego	8	1,63%
Nadużywanie stanowiska służbowego	7	1,42%
Fałszywe oskarżenie	6	1,22%
Pobicia	6	1,22%
Przestępstwo z bronią w ręku	4	0,81%
Korupcja	4	0,81%
Przynależność do bandy rabunkowej	4	0,81%
Spekulacja	4	0,81%
Zabójstwa	4	0,81%
Przewinienia sprzed wojny	2	0,41%
Antysemityzm	1	0,20%
Razem	492	100,00%

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 446, *passim*.

padków współpracy z „reakcją”¹¹⁶, nielegalnego posiadania broni¹¹⁷ czy wykroczeń popełnionych z bronią w ręku¹¹⁸. W tym samym kontekście pojawił się także przypadek antysemityzmu¹¹⁹. Interesujące wydaje się to,

¹¹⁶ Protokoły mówią głównie o przynależności do Armii Krajowej oraz Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”. Zob. AAN, KC PPR, sygn. 295/IV-3, k. 38, Zestawienie orientacyjne [styczeń 1947 r.].

¹¹⁷ Dotyczyło to również niezgłoszenia posiadanej broni lub nielegalną sprzedaż posiadanej broni. Zob. APL, KW PPR, sygn. 446 [Rejestr] „Sprawy załatwione” Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej [w latach 1945–1947], *passim*.

¹¹⁸ Szczególnie częste miały być wszelkiego rodzaju strzelaniny. Zob. *ibidem*.

¹¹⁹ Sprawa dotyczyła złego traktowania ludności żydowskiej tuż po wojnie. Zob. *ibidem*.

że 13 posądzonych nie należało do PPR, co po raz kolejny wskazuje, iż ewidencja prowadzona przez partię nie był dość skuteczna. Na trzecim miejscu znalazły się przypadki pijaństwa, których skala występowania lub wykrywania zwiększyła się w stosunku do poprzedniego roku¹²⁰. Kolejnym przewinieniem o dużym zasięgu były nadużycia materialne w zakładach pracy¹²¹, niekiedy łączące się z nadużyciami pełnionego stanowiska¹²². Wzrosła również liczba naruszeń dyscypliny partyjnej¹²³, a także działalności antypartyjnej, antypaństwowej lub „obcości ideologicznej”¹²⁴. Poważnie przedstawiały się zarzuty odnoszące się do działalności w czasie okupacji. Komisja zanotowała m.in. przynależność do granatowej policji, SS Galizien czy UPA, picie alkoholu z niemieckimi żołnierzami, obronę volksdeutscheów przed aresztowaniem, czy „postawienie portretu Hitlera na honorowym miejscu w mieszkaniu”¹²⁵. Oskarżeni o przewinienia sprzed wojny mieli się dopuścić przestępstw kryminalnych i przekazywania informacji „sanacyjnej” policji. Komisja zaczęła piętnować „brak czujności partyjnej”, czyli przejawy braku interwencji w wypadku, gdy wiadano o nieprawidłowościach. KKP odnotowywała też większą liczbę przykładów niemoralnego zachowania się¹²⁶. Znaczące zmiany w rozkładzie poszczególnych wartości wynikały w omawianym okresie z wystąpienia dużej liczby spraw ujawnionych w amnestii.

¹²⁰ Pijaństwo łączyło się zazwyczaj z innymi, choć powiązаныmi z nim zarzutami, jak np. zaniedbywaniem obowiązków. Zob. *ibidem*. Picie prowadziło także do nadużywania przywilejów lub zaniedbywania obowiązków, codziennością było manifestowanie rzekomej wyższości nad „zwykłymi obywatelami”, czynione w stanie niepełnej świadomości, częste były również czyny zakrawające na nieobyczajne. Zob. K. Kosiński, *op. cit.*, s. 70–71, 74–77.

¹²¹ Jednym z tego rodzaju przewinień było wykorzystywanie surowców i maszyn do wytwarzania przedmiotów przeznaczonych do własnego użytku lub na sprzedaż. W 1946 r. łupem fabrycznych złodziei padło kilka lub nawet kilkanaście procent produkcji. Zob. H. Słabek, *op. cit.*, s. 320.

¹²² Przykładem tego były bezprawne rekwizycje mienia, a także kreatywna księgowość. Zob. APL, KW PPR, sygn. 446 [Rejestr] „Sprawy załatwione” Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej [w latach 1945–1947], *passim*.

¹²³ KKP odnotowała m.in. sfałszowanie pieczętki na legitymacji celem ukrycia niepłacenia składek, odmówienie wpłacenia składki na odbudowę Warszawy, ujawnienie tajemnicy partyjnej czy zniszczenie legitymacji pod wpływem alkoholu. Zob. *ibidem*.

¹²⁴ Obserwowano nie tylko celowe zaniedbywanie obowiązków partyjnych, lekceważenie uroczyściłości pierwszomajowych z powodu wstydu występowania z czerwonym sztandarem, ale nawet tak odrażające z punktu widzenia partii przestępstwa, jak rozbiwanie jednolitego frontu czy negatywny stosunek do Związku Radzieckiego. Zob. *ibidem*.

¹²⁵ *Ibidem*.

¹²⁶ Sprawy dotyczyły głównie nierządu i eksponowanej niewierności małżeńskiej. Zob. *ibidem*.

DZIAŁALNOŚĆ DOCHODZENIOWA W 1948 R.

Rok 1948 okazał się kluczowy zarówno dla systemu partyjnego w Polsce, jak i samej WKKP. Wynikało to z faktu sfinalizowania procesu „zjednoczenia ruchu robotniczego”, w wyniku którego powstała Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Najistotniejszym przejawem udziału komisji w tych wydarzeniach było kierowanie przez nią „oczyszczaniem szeregów PPR z elementów niegodnych przynależenia do partii”, co miało miejsce w ostatnim kwartale analizowanego roku¹²⁷. Liczbę spraw pochodzących z poszczególnych powiatów województwa lubelskiego obrazuje tabela 18.

Tabela 18. Liczba spraw z powiatów w 1948 r.

Powiat	Liczba spraw	Odsetek spraw	Liczba członków w powiecie	Odsetek ukaranych
Lublin m.	246	41,14%	6030	4,08%
Włodawski	49	8,19%	1353	3,62%
Kraśnicki	37	6,19%	2576	1,44%
Lubartowski	32	5,35%	2054	1,56%
Krasnostawski	30	5,02%	2724	1,10%
Biały	22	3,68%	1267	1,74%
Chełmski	19	3,18%	2285	0,83%
Hrubieszowski	19	3,18%	1953	0,97%
Łukowski	16	2,68%	1233	1,30%
Puławski	16	2,68%	3033	0,53%
Zamojski	15	2,51%	1679	0,89%

¹²⁷ APL, KW PPR, sygn. 5, k. 78, 96, Protokół z rozszerzonego Plenum Kom. Wojewódzkiego P.P.R. w Lublinie odbytego dnia 9 X 1948. Przed zjednoczeniem z PPS wykluczano działaczy o odmiennych, niezgodnych z wizją komunistów, poglądach. „Oczyszczanie” szeregów przeprowadzono również w PPR. Oblicza się, że w ciągu października i grudnia 1948 r. na mocy poufnej uchwały KC z września liczba członków PPR spadła o ok. 10%. Biuro Polityczne nakazało dodatkowo powołać trójki partyjne biorące udział w oczyszczaniu szeregów PPR. Początkowo w samej PPR wykazano konieczność usunięcia z partii ok. 1000 członków, ostatecznie jednak, zgodnie z raportem R. Zambrowskiego, wykluczono z niej 29 tys. członków, stanowiących 3% składu. Zob. B. Barnaszewski, *Polityka PPR wobec zalegalizowanych partii i stronnictw*, Warszawa 1996, s. 199–202. W trakcie działań nawiązana została bliska współpraca z analogiczną komisją Polskiej Partii Socjalistycznej, która zaowocowała wspólnym rozpatrywaniem zgłoszeń i wzajemną wymianą informacji oraz doświadczeń między organami. Komisja „partii robotniczej” miała w tym wypadku odgrywać rolę dominującą, podobnie jak przewodnią rolę w jednoczeniu zajmowała PPR. Zob. APL, KW PPR, sygn. 444, k. 58, 63, Sprawozdanie Komisji Kontroli Partyjnej przy WK PPR w Lublinie za okres od 25 IX do 25 X 1948.

Tab. 18. cd.

Lubelski	12	2,01%	2141	0,56%
Radzyński	11	1,84%	1433	0,77%
Tomaszowski	11	1,84%	1756	0,63%
Biłgorajski	5	0,84%	1342	0,37%
Siedlecki	4	0,67%	2224	0,18%
Spoza woj. lubelskiego	11	1,84%	–	–
Nieokreślony	43	7,19%	–	–
Razem	598	100,00%	35 083	1,70%*

* Odsetek ukaranych w stosunku do ogółu członków w województwie.

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 444 *passim*; 447 *passim*; R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 13–14.

Po raz kolejny największa liczba spraw w analizowanym roku pochodziła z Lublina¹²⁸. Nastąpił jednak spadek liczby spraw z powiatów, w których PPR uznawano za najsilniejszą, poważnie natomiast wzrósł odsetek zgłoszeń z obszarów, na których do tamtego momentu większej ilości nie odnotowywano, jak np. w wypadku powiatu włodawskiego¹²⁹. Było to najprawdopodobniej spowodowane przez zwiększenie aktywności komisji w toku akcji „oczyszczania”¹³⁰. Liczba kontroli w terenie nie wpłynęła na liczbę przyjmowanych zgłoszeń. W dalszym ciągu jednak KKP miała problemy z pozyskiwaniem informacji o personaliach posądzonych, o czym może świadczyć fakt stosunkowo dużego udziału zgłoszeń, w których nie zanotowano powiatu. Część aktywistów spoza województwa lubelskiego przeniosła się wcześniej na tereny tzw. Ziemi Odzyskanych¹³¹. Struktura płci członków, których sprawy analizowała WKKP, została zaprezentowana w tabeli 19.

Liczba kobiet pozostawała w zdecydowanej mniejszości, liczba mężczyzn ponad dziewięciokrotnie ją przewyższała, jednak w stosunku do

¹²⁸ Potwierdza to, że największe wpływy komisja miała w swoim najbliższym otoczeniu.

¹²⁹ APL, KW PPR, sygn. 444, k. 26, Sprawozdanie Komisji Kontroli Partyjnej przy WK PPR w Lublinie za okres od 25 IV do 25 V 1948. Powiat włodawski w grudniu 1948 r. był jednym z najmniej licznych. Zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 13–14.

¹³⁰ Komisja, za sprawą wizyt jej przedstawicieli we wszystkich powiatach, miała za zadanie przeanalizować „poziom ideologiczny i moralny działaczy” ze wszystkich obszarów, także tych, które z określonych powodów nie były wcześniej dokładnie sprawdzane. W omawianym okresie miał nastąpić spadek aktywności podziemia niepodległościowego, spowodowany skuteczniejszą pracą organów bezpieczeństwa, poprawiła się także komunikacja. APL, KW PPR, sygn. 444, k. 65, Sprawozdanie Komisji Kontroli Partyjnej przy KW PPR w Lublinie za okres od 25 X do 25 XI 1948.

¹³¹ APL, KW PPR, sygn. 447 [Rejestr] „Sprawy wchodzące”, Sprawy zakończone [1947–1948(1949)], *passim*.

Tabela 19. Struktura płci posądzonych w 1948 r.

Dane	Mężczyźni	Kobiety
1948	542	59
Razem	601	
Odsetek	90,18%	9,82%

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 447, *passim*.

roku poprzedniego relacja nieznacznie wzrosła. Odsetek nie zwiększył się znacząco, choć wynosił zaledwie 1,4% ogółu kobiet w PPR¹³². Rok 1948 był pierwszym, w którym od samego początku WKKP odnotowywała wiek osób, wobec których prowadziła postępowania. Liczbę oskarżonych w przedziałach wiekowych przedstawia tabela 20.

Tabela 20. Liczba oskarżonych w przedziałach wiekowych w 1948 r.

Przedział wiekowy	Liczba	Odsetek
16–24	59	18,91%
25–35	113	36,22%
36–45	82	26,28%
46–55	47	15,06%
56–65	11	3,53%
Razem	312	100,00%

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 447, *passim*.

Podobnie jak w 1947 r. w analizowanym okresie najwięcej osób posądzonych o wykroczenia partyjne reprezentowało przedział 25–35 lat. Zwiększył się natomiast odsetek działaczy między 36. a 55. r.ż. Mogło to być związane z faktem trwającego „oczyszczania szeregów”, w czasie którego w *spectrum* zainteresowania komisji znaleźli się zwłaszcza piastujący wysokie stanowiska w partii i administracji publicznej, zazwyczaj bardziej zaawansowani wiekowo¹³³. Warto zauważyć, że najmłodszy członek PPR

¹³² Oceniano, że kobiet w partii było zbyt mało, nie prowadzono skutecznej agitacji i nie uczestniczyły one w pracy partyjnej, do której miały nie mieć predyspozycji. Tuż przed zjednoczeniem PPR i PPS w szeregach „partii robotniczej” znajdowało się ponad 4200 członkiń. Zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 38–39. Na początku 1948 r. w aparacie terenowym PPR zatrudnionych było 177 kobiet. Zob. M. Szumiło, *Elita Polskiej Partii Robotniczej (1945–1948). Portret historyczno-socjologiczny*, w: *Polska Partia Robotnicza 1944–1948*, s. 172.

¹³³ Zgodnie z danymi przytoczonymi przez E. Olszewskiego, we wrześniu 1948 r. odsetek pracowników aparatu partyjnego KW pod względem wieku kształtował się następująco: działacze do 25. r.ż. – 3,1%, 25–40. r.ż. – 62,5%, 40–50. r.ż. – 31,9%, powyżej 50. r.ż. – 12,5%. Posądzani o przewinienia w 1948 r. rekrutowali się zatem spośród najliczniejszej grupy wiekowej członków PPR. Zob. E. Olszewski, *op. cit.*, s. 198.

posądzony o wykroczenie miał zaledwie 16 lat, a zatem w świetle statutu nie powinien nawet zostać przyjęty do partii¹³⁴. Staż partyjny oskarżonych o pogwałcenie statutu PPR został zobrazowany w tabeli 21.

Tabela 21. Staż partyjny oskarżonych w 1948 r.

Staż w latach	Liczba	Odsetek
Poniżej roku	49	16,78%
1 rok	69	23,63%
2 lata	62	21,23%
3 lata	49	16,78%
4 lata	46	15,75%
5 lat	9	3,08%
6 lat	8	2,74%
Razem	292	100,00%

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 447, *passim*.

W przeciwieństwie do roku analizowanego w poprzednim podrozdziale, w 1948 r. staż największej liczby posądzonych wynosił rok, nieco zmniejszył się udział osób należących do partii krócej niż rok. Mogło to wynikać z tego, że WKKP, a także wyższe instancje partyjne zaczęły zwracać wówczas bacniejszą uwagę na „poziom ideologiczny” przyjmowanych do PPR¹³⁵. Wysoką wartość odnotowała KKP w wypadku kandydatów przyjętych w czasie masowego werbunku z 1946 r. Duży pozostawał także odsetek członków przyjętych po wyzwoleniu Lubelszczyzny oraz krótko po zakończeniu wojny¹³⁶. Najmniej było posądzonych ze stażem dłuższym niż 4 lata, w kilku wypadkach reprezentowali oni stosunkowo wysokie stanowiska w partii i administracji¹³⁷. Członkowie z najdłuższym stażem najrzadziej byli wzywani przez majestat komisji, co teoretycznie mogło świadczyć o ich wysokim „wyrobieńiu ideologicznym” spośród pozostałych. Podob-

¹³⁴ Reguluje to punkt 4 pierwszego rozdziału *Statutu*, według którego warunkiem wstąpienia do partii było ukończenie 18. r.ż. Zob. *Statut Polskiej Partii Robotniczej*, s. 11.

¹³⁵ Nie bez znaczenia mogło być również stałe usuwanie członków przez KKP i weryfikowanie ewidencji partyjnej. Zob. APL, KW PPR, sygn. 444, k. 34, Sprawozdanie Komisji Kontroli Partyjnej przy K.W. P.P.R. w Lublinie za okres od 25 V do 20 VI 1948.

¹³⁶ Pokazuje to, że propagowanie gremialnego zasilania szeregów bez należytej kontroli „jakości” przyjmowanych nie zdało egzaminu i przyniosło więcej szkód niż pożytku. Zob. APL, KW PPR, sygn. 23, k. 42, Protokół posiedzenia Sekretariatu Komitetu Wojewódzkiego PPR w Lublinie odbytego w dniu 26 III 1948.

¹³⁷ Znaleźli się wśród nich m.in. dwaj instruktorzy Komitetu Miejskiego i Komitetu Powiatowego PPR, referent Komitetu Wojewódzkiego, starosta powiatowy czy dwaj referenci WUBP. Zob. APL, KW PPR, sygn. 447 [Rejestr] „Sprawy wchodzące”, Sprawy zakończone [1947–1948[1949]], *passim*.

nie jednak jak rok wcześniej popełniane przez nich wykroczenia były dość poważne¹³⁸. Zjawisko to może potwierdzać tezę o wpływie przynależenia do PPR w czasie okupacji na postępowanie działaczy z większym stażem. Po raz kolejny KKP nie odnotowała członków partii istniejących zanim powstała PPR. Struktura zawodowa działaczy, wobec których WKKP prowadziła dochodzenia, została zwizualizowana w tabeli 22.

Tabela 22. Struktura zawodowa posądzonych w 1948 r.

Zawód/stanowisko*	Liczba	Odsetek
Dyrektorzy przedsiębiorstw	65	10,76%
Funkcjonariusze MO	61	10,10%
Robotnicy	61	10,10%
Właściciele ziemscy	49	8,11%
Urzędnicy administracji publicznej	48	7,95%
Etatowi działacze partyjni	32	5,30%
Pracownicy umysłowi	15	2,48%
Działacze spółdzielczości	13	2,15%
Funkcjonariusze UB	12	1,99%
Przedstawiciele stowarzyszeń	11	1,82%
Chłopi	11	1,82%
Inne służby mundurowe	9	1,49%
Pracownicy instytucji partyjnych	9	1,49%
Pracownicy szkolnictwa i nauki	8	1,32%
Pracownicy transportu	8	1,32%
Pracownicy Komisji Specjalnej	7	1,16%
Bezrobotni	6	0,99%
Wojskowi i żołnierze	4	0,66%
Pracownicy usług	4	0,66%
Rzemieślnicy	2	0,33%
Prywatni przedsiębiorcy	2	0,33%
Nieokreślone	167	27,65%
Razem	604	100,00%

* W dokumentach komisji występowała jedna z tych kategorii, często stosowana zamiennie.

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 447, *passim*.

¹³⁸ Przyjęci w 1942 r. mieli się dopuścić m.in. celowego łamania dyscypliny partyjnej, wprowadzania niezdrowej atmosfery w organizacji, nadużyć władzy, pijaństwa, a także zabójstwa, natomiast członkowie, którzy zasilili szeregi w 1943 r., zawinili dezercją z WP, łamaniem dyscypliny partyjnej, działalnością antypartyjną oraz wrogim stosunkiem do innych działaczy i wprowadzaniem niezdrowej atmosfery. Zob. *ibidem*.

Struktura zawodowa osób, których sprawy badała KKP, uległa poważnym zmianom w stosunku do 1947 r. Na pierwszym miejscu znaleźli się kierownicy i dyrektorzy ważniejszych przedsiębiorstw na terenie województwa¹³⁹. Za nimi uplasowali się funkcjonariusze Milicji Obywatelskiej¹⁴⁰ oraz robotnicy¹⁴¹, w tym wielu z fabryk, których dyrektorów również oskarżyła KKP¹⁴². Na kolejnym miejscu odnotowano wzrost oskarżonych o przewinienia samodzielnych właścicieli ziemskich, co mogło świadczyć o toczącej się wówczas w całym kraju kampanii przeciwko indywidualnej własności. Za nimi znaleźli się urzędnicy administracji publicznej¹⁴³. Na kolejnej pozycji – etatowi pracownicy instytucji partyjnych¹⁴⁴. Pokazuje to, że przed samym zjednoczeniem prowadzono wymianę kadry na najwyższych stanowiskach partyjnych i administracyjnych¹⁴⁵. Wzrósł również udział oskarżonych pracowników umysłowych i szkolnictwa, głównie nauczycieli. Zmniejszyła się natomiast liczba i ranga funkcjonariuszy UB, co mogło świadczyć o zniwelowaniu oddziaływania komisji na aparat bezpieczeństwa. Pozostałe grupy nie osiągnęły znaczącego udziału, w dalszym ciągu poważny odsetek oskarżonych nie był opatrzony adnotacją, która umożliwiłaby określenie przynależności zawodowej. Rozkład motywów wydanych przez WKKP postanowień zaprezentowano w tabeli 23.

¹³⁹ Znaleźli się wśród nich zarówno właściciele prywatnych przedsiębiorstw, jak i kierujący zakładami państwowymi, w tym m.in. Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych, Browaru „Jeleń”, Fabryki Chemicznej „Bengal”, Państwowego Monopolu Tytoniowego i Państwowego Monopolu Spirytusowego, Centrali Handlu Przemysłu Papierniczego, kina „Bałtyk” i wielu mniejszych. Zob. *ibidem*.

¹⁴⁰ Było wśród nich pięciu komendantów posterunków, komendant powiatowy MO i dwóch szefów Wydziałów Komendy Wojewódzkiej MO. Zob. *ibidem*.

¹⁴¹ W ostatnim roku funkcjonowania PPR, przed powstaniem PZPR, znaczną przewagę w strukturze społecznej zachowali chłopi z 57%, następnie robotnicy z 27%, pracownicy umysłowi z 14% oraz rzemieślnicy z 4%. Zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 15.

¹⁴² Miał to być element walki z nieprawidłowościami w zakładach produkcyjnych. Zob. APL, KW PPR, sygn. 447 [Rejestr] „Sprawy wchodzące”, Sprawy zakończone [1947–1948(1949)], *passim*.

¹⁴³ Analizowano sprawy m.in. dwóch prezydentów miast, dwóch burmistrzów, siedmiu starostów i dwóch wicestarostów powiatowych, trzech wójtów, siedmiu pracowników Urzędu Wojewódzkiego oraz pięciu pracowników Zarządu Miejskiego. Zob. *ibidem*.

¹⁴⁴ Należy w tej grupie wymienić II sekretarza KW, trzech I i trzech II sekretarzy KP, I i dwóch II sekretarzy KM, dwóch pracowników redakcji „Sztandaru Ludu” oraz dziesięciu instruktorów komitetów wszystkich szczebli. KKP badała także przypadki niesubordynacji siedmiu instruktorów Komisji Specjalnej. Zob. *ibidem*. W grudniu 1948 r., tuż przed powstaniem PZPR, w strukturach KW PPR w Lublinie pracowało 77 osób, dane z czerwca 1948 r. wskazywały na 132 pracowników KP. Zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 23.

¹⁴⁵ APL, KW PPR, sygn. 19, k. 188–189, Sprawozdanie Komitetu Wojewódzkiego P.P.R. w Lublinie za m-c listopad 1948 r.

Tabela 23. Postanowienia w 1948 r.

Postanowienie	Liczba	Odsetek
Wykluczenie	138	22,96%
Umorzenie	113	18,80%
Nagana	85	14,14%
Odłożenie	81	13,48%
Sprawa odesłana do innych instancji	70	11,65%
Upomnienie	46	7,65%
Przywrócenie partyjności	40	6,66%
Zatwierdzenie postanowień innych instancji	15	2,50%
Odmowne odwołanie	4	0,67%
Uniewinnienie	3	0,50%
Nieaktualna	3	0,50%
Ustna uwaga	2	0,33%
Przeniesienie na inny teren / stanowisko	1	0,17%
Razem	601	100,00%

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 447, *passim*.

Najczęściej stosowaną przez WKKP w omawianym okresie sankcją było wykluczenie z partii, co podczas „oczyszczania szeregów” nie powinno budzić zdziwienia, jednak z PPR usunięto wówczas zaledwie 0,39% działaczy¹⁴⁶. Rzadziej komisja decydowała się na uchwalenie nagany. Podobnie jak w latach poprzednich istotne okazywało się również umorzenie sprawy. Wbrew podjętym obietnicom, komisji nie udało się wydać uchwał we wszystkich sprawach, toteż spora ich część została przekazana do WKKP PZPR. Próbując zmniejszyć liczbę zaległych zgłoszeń oraz zaktywizować niższe instancje, członkowie komisji kierowali do nich zgłoszenia, które nie wymagały poważniejszego zaangażowania¹⁴⁷. Na zbliżonym do roku poprzedniego poziomie utrzymywała się liczba upomnień. Zwiększyła się również liczba rehabilitacji i ponownych przyjęć do partii, co mogło mieć związek z napływającymi odwołaniami po amnestii oraz postulowanym przez CKKP dokładniejszym analizowaniem pism odwoławczych¹⁴⁸. Motywy wydawanych przez WKKP postanowień zostały przedstawione w tabeli 24.

¹⁴⁶ W grudniu 1948 r. PPR liczyła 35 083 członków. Zob. R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie*, s. 13–14.

¹⁴⁷ Rozpatrzone przez niższy szczebel przypadki, które opiniować miała WKKP stanowiły jednak niewielką część spraw zakończonych. Zob. APL, KW PPR, sygn. 447 [Rejestr] „Sprawy wchodzące”, Sprawy zakończone [1947–1948(1949)], *passim*.

¹⁴⁸ APL, KW PPR, sygn. 444, k. 67, Sprawozdanie Komisji Kontroli Partyjnej przy K.W. PPR w Lublinie za okres od 25 X do 25 XI 1948.

Tabela 24. Motywy postanowień w 1948 r.

Motyw	Liczba	Odsetek
Brak dowodów winy	116	22,92%
Sprawa realizowana przez inną instancję	70	13,83%
Pijaństwo	61	12,06%
Działalność antypartyjna / obcość ideologiczna	56	11,07%
Naruszanie dyscypliny partyjnej	56	11,07%
Nadużycia materialne w zakładach pracy	33	6,52%
Osoba nienależąca do partii	15	2,96%
Przewinienia z okresu okupacji	12	2,37%
Współpraca z „reakcją”	10	1,98%
Brak „czujności partyjnej”	9	1,78%
Kradzież	8	1,58%
Korupcja	8	1,58%
Złe traktowanie przełożonego	7	1,38%
Przynależność do bandy rabunkowej	7	1,38%
Fałszywe oskarżenie	6	1,19%
Przestępstwo z bronią w ręku	5	0,99%
Niemoralne zachowanie	5	0,99%
Zabójstwo	5	0,99%
Spekulacja	4	0,79%
Złe traktowanie podwładnych	3	0,59%
Pobicia	3	0,59%
Nadużywanie stanowiska służbowego	3	0,59%
Antysemityzm	1	0,20%
Dezercja z WP/MO	1	0,20%
Przewinienia sprzed wojny	1	0,20%
Nielegalne posiadanie broni	1	0,20%
Razem	506	100,00%

Źródło: APL, KW PPR, sygn. 447, *passim*.

W przeważającej liczbie przypadków komisja orzekła niezgodność oskarżenia z prawdą bądź fakt, że posiadane dowody uniemożliwiły udowodnienie winy posądzonego. Na drugim miejscu znalazły się zgłoszenia skierowane do innych instancji partyjnych, co pokazuje, w jakim stopniu komisja starała się „zmobilizować je do pracy”, a przy okazji również zaoszczędzić czas, nie angażując się w zgłoszenia mało istotne. Po raz kolejny największa liczba wykroczeń dotyczyła pijaństwa członków par-

tii, zwykle połączonego z występkami „kompromitującymi partię” i paraliżującymi jej funkcjonowanie¹⁴⁹. Na dalszym miejscu uplasowała się działalność uznana przez komisję za antypartyjną, antypaństwową bądź antyradziecką¹⁵⁰. Na takim samym poziomie znalazło się naruszanie dyscypliny partyjnej¹⁵¹. Nieco mniejszą rolę odgrywały zgłoszenia dotyczące nadużyć materialnych w zakładach pracy¹⁵². Ze względu na niewystarczające rozeznanie, WKKP angażowała swój czas w badanie spraw nie należących do partii¹⁵³. Pomimo upływu czasu i rzekomo sprawniejszego funkcjonowania organów bezpieczeństwa nadal rejestrowane były zgłoszenia dotyczące przestępstw popełnionych w okresie okupacji¹⁵⁴ oraz współpracy z „reakcją”¹⁵⁵ czy przynależności do band rabunkowych. Brak czujności partyjnej dotyczył w omawianym roku głównie niezgłaszania władzom partyjnym bądź aparatowi bezpieczeństwa ruchów oddziałów podziemia, a także przypadków przestępstw, których mieli dopuszczać się inni członkowie partii. Marginalne, choć wciąż zgłaszane, były wypadki spekulacji¹⁵⁶ oraz występków sprzed wojny¹⁵⁷. Pozostałe przewinienia

¹⁴⁹ Podejmowane przez instytucje kontroli partyjnej interwencje, za sprawą nieformalnych, związanych z alkoholem, powiązań członków, zwykle nie przynosiły rezultatu. Komisje orzekały sankcje tylko w najbardziej bulwersujących przypadkach lub gdy pijackim ekscesom towarzyszyły zarzuty polityczne. Nagminne niereagowanie wywoływało poczucie bezkarności ludzi władzy. Zob. K. Kosiński, *op. cit.*, s. 73–74.

¹⁵⁰ Przejawem tego było w analizowanym roku wyrażanie nieodpowiedniego stosunku do ZSRR a sympatii wobec „państw anglosaskich”, celowe hamowanie bądź rozbijanie pracy kół partyjnych, odczuwanie wstydu wobec partii, celowe jej kompromitowanie, karierowiczostwo, przejście z PPS do PPR w celach „rozbijackich”, okradanie PPR czy głoszenie wrogiej propagandy wobec panującego ustroju. Zob. APL, KW PPR, sygn. 447 [Rejestr] „Sprawy wchodzące”, Sprawy zakończone [1947–1948(1949)], *passim*.

¹⁵¹ W dalszym ciągu rejestrowano przypadki fałszywego wypełniania kwestionariuszy partyjnych, nieopłacania składek i nieuczestniczenia w zebraniach kół, niewłaściwego wypowiedzania się czy nieszanowania legitymacji partyjnej. Zob. *ibidem*.

¹⁵² Nieco częstsze były przypadki nadużyć finansowych na znaczną skalę oraz przywłaszczanie sobie mienia państwowego. Zob. *ibidem*.

¹⁵³ Wynikało to nie tylko z niewiedzy o przynależności członków, lecz także z członkostwa w innych partiach, do których jurysdykcja KKP nie sięgała. Zob. *ibidem*.

¹⁵⁴ Członkowie partii mieli dopuścić się m.in. podpisania volkslisty i małżeństwa z volksdeutschem, skrupulatnej pracy w przedsiębiorstwie kierowanym przez okupanta czy współuczestnictwa w napadach UPA. Zob. *ibidem*.

¹⁵⁵ Komisja karała również przynależące do partii osoby krewne lub powinowate współpracujących z podziemiem, które nie zgłosiły tego faktu władzom partyjnym. Zob. *ibidem*.

¹⁵⁶ Najbardziej spektakularny wydaje się przypadek produkcji i handlu alkoholem własnej produkcji w gmachu Komitetu Powiatowego przy użyciu należącego doń sprzętu pochodzącego z rek wizycji. Zob. *ibidem*.

¹⁵⁷ Jedyne przypadki dotyczyły służby członka w przedwojennej i granatowej policji oraz znęcania się przez niego nad działaczami komunistycznymi. Zob. *ibidem*.

nie odegrały większej roli w 1948 r., a fakt ich rejestrowania pokazuje, że działalność „profilaktyczna” komisji nie zawsze odnosiła skutek.

W pierwszych latach powojennych kierownictwo PPR kładło nacisk na posłuszeństwo członków. Partia nie mogła pozwolić sobie na pogłębianie osłabienia przez przynależenie do niej niezdiscyplinowanych aktywistów. W celu karania dopuszczających się wykroczeń w czerwcu 1945 r. powołano CKKP oraz jej terenowe odpowiedniki. WKKP funkcjonowały przy komitetach wojewódzkich, ale organizacyjnie podlegały CKKP. Miały one umożliwić kontrolę wykonywania uchwał KC, a co ważniejsze – sankcjonować „niegodnych” działaczy. Pozyskiwane przez komisję personalia były niewystarczające, dla wielu kategorii nie udało się uzyskać ich pełnego obrazu. Większość spraw pochodziła z terenu Lublina, co pokazuje, że WKKP miała największe wpływy na najbliższym obszarze. Przewagę pod względem liczby zgłoszeń zyskiwały powiaty z najsilniejszymi komórkami. Pozostałe odegrały mniejszą rolę, co nie oznacza, że ich kadry nie budziły zastrzeżeń, ale braki kadrowe uniemożliwiały zmiany personalne¹⁵⁸.

Mężczyźni częściej dopuszczali się przewinień niż kobiety. Na podstawie niepełnych lecz reprezentatywnych danych można stwierdzić, że przedział wiekowy większości oskarżonych oscylował między 25. a 35. r.ż. Przeważająca liczba posądzonych legitymowała się maksymalnie dwuletnim stażem partyjnym, co wpisywało się w model „młodego, niewyrobionego aktywisty”. W porównaniu z początkowym stanem partii w latach 1942–1943 to działacze należący do niej od początku stanowili największy odsetek karanych, dopuszczających się poważnych przewinień. Lubelska PPR liczyła w 1942 r. ok. 200 osób, zaś w 1943 r. ok. 500¹⁵⁹, a zatem ich odsetek wyniósł odpowiednio 4% i 3,2%. Mogło to świadczyć o ich poczuciu władzy i bezkarności. Większość posądzonych utrzymywała się z pracy fizycznej, niemniej jednak duża liczba zajmowała stanowiska partyjne i administracyjne, a także kierownicze w zakładach pracy, co mogło wynikać z ich „niewyrobień”.

Niemal taka sama liczba spraw została zakończona wykluczeniem i umorzeniem postępowania. Pokazuje to, jak znaczny odsetek zgłoszeń nie był zgodny z prawdą, co potwierdza także liczba rehabilitacji. W sumie częściej stosowano naganą bądź upomnienie. Można stwierdzić, że zgodnie z postulatem centrali WKKP próbowała pełnić rolę wycho-

¹⁵⁸ Często komisja nie usuwała z powodu braku kandydata na stanowisko. Zob. APL, KW PPR, sygn. 443, k. 40, Sprawozdanie Komisji Kontroli Partyjnej przy KW PPR w Lublinie za okres od 25 VI do 25 VII 1948.

¹⁵⁹ R. Drabik, *Polska Partia Robotnicza, Gwardia Ludowa – Armia Ludowa na Lubelszczyźnie 1942–1944*, w: *Polska Partia Robotnicza – Gwardia Ludowa/Armia Ludowa na ziemiach polskich 1942–1944/1945*, red. K. Kaczmarek, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2013, s. 106–115.

wawczą. Duża liczba spraw odesłanych do innych instancji świadczyła o staraniach komisji do zaktywizowania niższych szczebli. Wachlarz przewinień był szeroki, najbardziej rozpowszechnionym było pijaństwo, co, zważywszy na ówczesny poziom alkoholizacji społeczeństwa, nie budzi zaskoczenia. Drugim co do częstotliwości było naruszanie dyscypliny partyjnej, wynikające z „niewyrobienia” członków i nieskuteczności prac „wychowawczych”. Na trzecim miejscu znalazły się nadużycia materialne, których genezę należy wiązać z trudnym położeniem ludności i chęcią poprawy bytu. Niemal na równi znalazła się działalność antypartyjna i „obcość ideologiczna”, świadczące o niedokładnej kontroli nowo przyjmowanych. Duży odsetek ujawnionych przez komisję dezercji z WP i MO wśród członków PPR był wynikiem zaangażowania WKKP w kampanię amnestyjną. Częste były przypadki współpracy z podziemiem niepodległościowym i przewinień z okresu okupacji, co pokazuje niedostateczne rozeznanie kierownictwa partii w przeszłości swoich szeregowych działaczy.

Obraz wyłaniający się z analizy wydaje się dla partii niekorzystny. Należy sobie jednak zdać sprawę, że w porównaniu z ogółem członków PPR w województwie, w 1948 r. przekraczającym 35 tys. osób, liczba działaczy, przeciwko którym prowadzono postępowanie wydaje się niewielka, zaś liczba ukaranych jeszcze mniejsza. Pomimo że sprawy te miały charakter marginalny, były wyrazem problemów, z którymi musiała zmagać się „partia robotnicza” w pierwszych latach swej działalności.

BIBLIOGRAFIA (REFERENCES)

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie:

Polska Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie:

sygn. 295/IV-1 Plenarne posiedzenia CKKP

sygn. 295/IV-2 Narady i odprawy CKKP – protokoły i sprawozdania

sygn. 295/IV-3 Sprawozdania opisowe i statystyczne, plany pracy, uchwały i orzeczenia, komunikaty, korespondencja.

Archiwum Państwowe w Lublinie:

Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej w Lublinie:

sygn. 5 Protokoły plenarnych posiedzeń [Komitetu Wojewódzkiego PPR w Lublinie odbytych w okresie 1946–1948]

sygn. 9 Protokoły posiedzeń Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PPR w Lublinie 1948

sygn. 19 Sprawozdania [Komitetu Wojewódzkiego PPR w Lublinie] 1948

sygn. 22 Protokoły z posiedzeń Sekretariatu [Komitetu Wojewódzkiego PPR w Lublinie] 1947

sygn. 23 Protokoły z posiedzeń Sekretariatu [Komitetu Wojewódzkiego PPR w Lublinie] 1948

- sygn. 443 Sprawozdania miesięczne WKKP [za okres 1945–1947]
sygn. 444 Sprawozdania miesięczne WKKP 1948
sygn. 446 [Rejestr] „Sprawy załatwione” Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej [w latach 1945–1947]
sygn. 447 [Rejestr] „Sprawy wchodzące”, Sprawy zakończone [1947–1948(1949)]
sygn. 477 [Rejestr] „Sprawy wchodzące”, Sprawy zakończone [1947–1948]
sygn. 483 Biuletyn Informacyjny Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej przy KC PPR.

Źródła drukowane

- Protokoły posiedzeń Sekretariatu KC PPR 1945–1946*, oprac. A. Kochański, Warszawa 2001.
Statut Polskiej Partii Robotniczej uchwalony na I. Zejeździe PPR, Wrocław 1947.
Wytyczne dla pracy Komisji Kontroli Partyjnej, Warszawa 1950.

Opracowania

- Barnaszewski B., *Polityka PPR wobec zalegalizowanych partii i stronnictw*, Warszawa 1996.
Drabik R., *Polska Partia Robotnicza, Gwardia Ludowa – Armia Ludowa na Lubelszczyźnie 1942–1944*, w: *Polska Partia Robotnicza – Gwardia Ludowa/Armia Ludowa na ziemiach polskich 1942–1944/1945*, red. K. Kaczmarek, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2013.
Drabik R., *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie (1944–1948). Przyczynek do badań nad działalnością, strukturami i kadrami*, w: *Polska Partia Robotnicza 1944–1948. Studia i szkice*, red. M. Krzysztofiński, Rzeszów 2014.
Fiedorczyk P., *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym. Studium historycznoprawne*, Białystok 2002.
Komunistyczne amnestie lat 1945–1947 – droga do „legalizacji” czy zagłady?, red. W. Muszyński, Warszawa 2012.
Kosiński K., *Historia pijaństwa w czasach PRL. Polityka – obyczaje – szara strefa – patologie*, Warszawa 2008.
Libera P., *Członkowie Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej PZPR*, w: *Elity komunistyczne w Polsce*, red. M. Szumiło, M. Żukowski, Warszawa–Lublin 2015.
Libera P., *Marcel Reich-Janicke przed Centralną Komisją Kontroli Partyjnej (1950–1957)*, „Zeszyty Historyczne” 2009, 167.
Olszewski E., *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie 1942–1948*, Lublin 1979.
Osęka P., *Kartoteka spraw Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej – rekonesans archiwalny*, w: *Od Piłsudskiego do Wałęsy. Studia z dziejów Polski z XX wieku*, red. K. Persak et al., Warszawa 2008.
Osęka P., *Sumienie partii. Rola i znaczenie Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej*, w: *PZPR jako machina władzy*, red. D. Stola, K. Persak, Warszawa 2012.
Pasko A., *Kulisy władzy ludowej w województwie białostockim (1948–1956). Organizacja, główne kierunki działania KW PZPR*, Białystok 2001.
PZPR jako machina władzy, red. D. Stola, K. Persak, Warszawa 2012.
Sekściński B., *Ogniwu terroru. Delegatura Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym w Lublinie*, Warszawa 2012.
Słabek H., *O społecznej historii Polski 1945–1989*, wyd. 2 uzupeł., Warszawa 2015.
Szumiło M., *Elita Polskiej Partii Robotniczej (1945–1948). Portret historyczno-socjologiczny*, w: *Polska Partia Robotnicza 1944–1948. Studia i szkice*, red. M. Krzysztofiński, Rzeszów 2014.
Szumiło M., *Kierownictwo Polskiej Partii Robotniczej (1945–1948) – portret historyczno-socjologiczny*, „Kwartalnik Historyczny” 2014, 2.
Witalec R., *Funkcjonowanie, struktura organizacyjna oraz zasób aktowy WKKP przy KW PZPR w Rzeszowie w latach 1957–1986*, „Prace Historyczno-Archiwalne” 1996, 4.

- Witalec R., *Struktura organizacyjna i działalność Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej przy KW PZPR w Rzeszowie w latach 1949–1956*, „Prace Historyczno-Archiwalne” 1995, 3.
- Zaremba M., *Wielka trwoga. Polska 1944–1947*, Kraków 2012.
- Zawadka K., *Komitet Wojewódzki PZPR w Lublinie 1948–1956. Struktura – ludzie – mechanizm funkcjonowania*, Lublin 2014.

ABSTRACT

The end of the warfare led to the beginning of efforts of the Polish Workers' Party to take control in every area of life. Achieving this goal required the transformation of the underground organisation into a party capable of governing the state. Maintaining the obedience of its members was one of the priorities of the party's leadership. The body responsible for detecting and punishing offences was the Central Commission for Party Control which ruled over the voivodeship commissions. The aim of the article is to present a sociological overview of PWP activists who were in the range of interest of the Voivodeship Party Control Commission in Lublin, using statistical methods showing, e.g. their age, profession or party experience. The analysis of the issued decisions and their motives will show what violations were recorded, what penalties were applied and will facilitate the understanding of the party's problems in the first years of the "People's Rule".

Most of 1,358 cases originated in Lublin where the Voivodeship Party Control Commission had the greatest influence. The highest percentage of the penalised people were young activists with short party experience the majority of whom lived off manual labour, although many of them held party and administrative positions. Almost the same number of cases were closed with exclusion and discontinuance of proceedings, some of the applications were untruthful. The members of the Commission tried to fulfil their educational duties, as evidenced by the number of penalties for breach of order. The most common offenses were drunkenness, violation of party discipline and material abuse, there were also frequent cases of cooperation with the independence underground and crimes from the occupation period, which shows the insufficient knowledge of the leadership about the past of the activists. The Voivodeship Party Control Commission, being aware of its few staff, sometimes withdrew from the exclusion of the activists performing their functions, tolerating them until the party found the right candidates for these positions. Conclusions appear to be unfavourable for the party, however, it should be noted that in comparison with the total number of members of the Polish Workers' Party in the voivodeship, the number of accused persons seems to be small.

Key words: Voivodeship Commission for Party Control, Polish Workers' Party (PPR), Provincial Committee in Lublin, Polish history 1944–1956, organs of party control

NOTA O AUTORZE

Michał Jan Bednarczyk (ur. w 1990 r.) – absolwent historii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II, od października 2015 r. doktorant w Katedrze Historii i Historiografii Europy Wschodniej KUL. Obronił pracę magisterską pt. *Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej Polskiej Partii Robotniczej w Lublinie w latach 1944–1948*. Interesuje się historią Polski z lat 1944–1956, strukturami i działalnością partii komunistycznych na ziemiach polskich, w szczególności KPP, PPR i PZPR, organami kontroli partyjnej PPR/PZPR oraz prasą jako narzędziem propagandy. Autor publikacji „*Oczyszczać Partię z elementów wrogich i obcych...*”. *Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej Polskiej Partii Robotniczej w Lublinie w latach 1945–1948*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2016, 1. E-mail: michal.j.bednarczyk@gmail.com